

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2001-10-23

UDK 339:635.912(450.361)

TRŽAŠKE ROŽNARCE IN CVETLIČNI TRGI

Kristina KOVAČIČ

Deželni zavod za pedagoško raziskovanje v Furlaniji - Julijski krajini, IT-34127 Trst, Ulica C. Cantù 10

IZVLEČEK

Prispevek osvetljuje dejavnost tržaških okoličank, ki so se v preteklem stoletju preživljale s prodajo samoraslega in gojenega cvetja. Temelji na ustnih pričevanjih, ker je o tem malo zapisanega in še manj raziskanega. V njem so orisane različne oblike prodaje cvetja in kraji, kjer se je razvilo cvetličarstvo. Zbrana so imena žensk oziroma družin, ki so se iz roda v rod ukvarjale z gojenjem in prodajo na trgu, nadrobno so navedene že pozabljene vrste cvetja in cvetlični aranžmaji, ki razkrivajo tedanji okus. Iz pripovedovanj se izrisuje življenje okoliških kmetic, nabiralk in prodajalk cvetja ali rožnarc na dveh osrednjih cvetličnih trgih: Rusi most in pokrita tržnica v Trstu.

Ključne besede: Trst, zaledje, Slovenci, 20. stoletje, nabiralništvo, cvetličarstvo, cvetlični trgi, prodajalke cvetja

THE TRIESTE FLOWER GIRLS AND FLOWER MARKETS

ABSTRACT

The contribution elucidates the activity of the women of the Trieste suburbia who in the last century made their living by selling wild and grown flowers. The work is based on people's personal accounts, since very little has been written about it and even less researched. The author describes the various forms of sale and places in which floriculture was developed, lists the names of women and families traditionally involved in growing and sale of flowers, and gives a detailed description of the already forgotten kinds of flowers and their arrangements that reveal the taste of people of that time. The different people's account delineate the life of the flower girls living in the town's suburbia and selling flowers at the two Trieste central flower markets: Ponte Rosso and the Indoor Market.

Key words: Trieste, hinterland, Slovenes, 20th century, flower gathering, floriculture, flower markets, flower girls

UVOD

Slovensko zaledje Trsta je s kmetijskimi pridelki in uslugami oskrbovalo mesto, njegovi trgi pa so okoličanom omogočili, da so se z zaslužkom preživljali ali si kupili vsaj najnujnejše. Prvi katastrski zapisi iz l. 1830 navajajo, da so prebivalci iz okolice prodajali v mesto zelenjavo, sadje in vino, iz kraških vasi so prihajali v Trst mleko, volna, sir, jagnjetina in perutnina (AST.OEC, §3, §4). Za večino kmečkih družin je bil to največkrat edini vir zaslužka, zato so si kmetje prizadevali, da bi šli pridelki naprodaj v Trst.

Za družinsko blagajno so v drugi polovici 19. stoletja prispevale zlasti ženske s prodajo in raznimi z uslugami; *jako pridne in délavne teržaške okoličanke se na vse kriplje trudijo, ali timveč morijo, da si kaj pridobijo posébnó s prodajo mléka, kake vertnine in cvetlic, in tudi sicer bolj blizo mesta s perilom* (Godina Verdelski, 1870, 105).

Sl. 2: Prodajalka cvetja, l. 1870. (Godina Verdelski, 1870).

Foto 2: Venditrice di fiori, anno 1870 (Godina Verdelski, 1870).

V obmestnih krajih (Sv. Ana, Rocol, Sv. Ivan, Škorklja, Barkovlje, Greta) se je ob dobro razvitem vrtnarstvu kmetov - splovinarjev (*mandrjerjev*) razvijalo tudi domače cvetličarstvo. Zaradi vode, ugodne lege in podnebja so vrtnarji in cvetličarji zalagali tržnice čez skoraj vse leto.

Po drugi svetovni vojni se je gojenje cvetja razvilo tudi na Krasu, še zlasti na Kontovelu in Proseku, kjer sta začela upadati živinoreja in prodaja mleka. V 70. letih 20. stoletja, ko je vedno več domačinov opuščalo kmetovanje, se je cvetličarstvo razvilo v še bolj oddaljenih kraških vaseh, kot sta Salež in Koludrovca.

Ženskam, ki so prodajale cvetje, so pravili *rožnarce*; ponavadi so tudi same, ob pomoči družine, gojile cvetice. Imele so posebno dovoljenje (*ličenco*) za prodajo po mestnih ulicah oziroma na stalnem prostoru na tržnici. Do 80. let 20. stoletja je bilo dovoljenje izredno cenjeno, ker je bilo njihovo število omejeno in se je izključno dedovalo, zato se je ta poklic prenašal iz roda v rod.

Nekatere kmetice so se usmerile v gojenje in neposredno prodajo rastlin in sadik, zato so jim pravili *pian-tarce*. Posamezne družine so se že v začetku 20. stoletja intenzivneje ukvarjale s cvetličarstvom in v naslednjih desetletjih premogle rastlinjake (Podlonjer, Greta in Pro-

Sl. 1: Eugen Bosa, Tržaške noše – Rožnarca, litografija, l. 1835, Arhiv CMSA, 23018, XII/2783.

Foto 1: Eugen Bosa, Costumi triestini – Venditrice di fiori, litografia, anno 1835, Archivio C.M.S.A. 23018, XII/2783.

sek) in celo napravo za izdelovanje lončenih posod (Rocol).

Več je bilo kmetic, predvsem s Proseka in Kontovela, ki so samo v določenem obdobju prodajale okrašene oljčne vejice in dišeče sivkine butarice. Revnejše ženske in otroci iz okolice in v krajih, kjer ni bilo naravnih danosti za gojenje, so nabirali planinsko ali gozdno cvetje, okrasno zelenje, zelišča in užitne rastline.

Ob vseh opravilih na kmetiji in v hiši so ženske vedno našle čas za gojenje in prodajo cvetja. Z domačim cvetjem, zelenjavo in dišavnicami so v mestu zalagale živilske in cvetlične trge ali še redke cvetličarne in trgovine z živili. Včasih so kmetice prinašale cvetje tudi mestnim gospem, katerim so prale, prodajale mleko ali služile kot hišne pomočnice. Z zaslužkom so nakupile le najnujnejše, kak priboljšek, kot so bile švedenjske žemlje (*bigce*) in prezrela in poceni jabolka za otroke, in le včasih kak kos blaga.

V nekaterih primerih je gojenje cvetja po drugi svetovni vojni preraslo v solidno gospodarsko panogo, pri čemer sta sodelovanje vseh družinskih članov in predvsem neposredna prodaja na trgu omogočila številnim rožnarcom, da so dosegle večjo blaginjo. V zadnji četrtini 20. stoletja so odprle svoje cvetličarne.

NABIRALNIŠTVO

Rastlinstvo tržaškega in širšega zaledja je bilo skozi vse leto bogato in raznoliko, zato so se nekatere ženske preživljale z nabiranjem in prodajo samoraslih rastlin, od užitnih in zdravilnih zelišč do okrasnega cvetja in zelenja. Takim ženskam so na Proseku in Kontovelu pravili *vendurigle* (trž. ben. venderigola, lat. venditricula, prodajalka, branjevka).

Nekatere dišavnice, kot npr. majaron, peteršilj, lovor (*lumbar*), rožmarin in zelena (*šelin*), so tudi same gojile doma. Nabirale so zvončke (*zgunčke*), trobentice (*trobientce*), šmarnice (*marijedevičke*), ciklame (*čiklame*), ivanjščice (*bedevanke*, *pokovice*, *margerite*), mah in samorasle dišavnice (*dišave*), kot je žajbelj, ter zdravilna zelišča (*trave*), kot so melisa, šetraj (*lisička*) in sivka (*špagieta*).

Za božič in tudi po naročilu (*za ukaz*) je v letih 1960-1980 nabirala mah Kontovelka Giovanna Regent, p.d. *Nina od Bjrse*. Očiščenega, posušenega in lepo zloženega so ga v culi prinašale tudi ženske iz Trebč in okoliških kraških vasi. Mah so rožnarce uporabljale za blazinjenje podlag cvetličnih aranžmajev, stranke pa so ga kupovale v predbožičnem času za pripravo jasic.

Kontovelke in Prosečanke so dišavnice prodajale strankam po domovih, na Goldonijevem trgu, kjer je bil do leta 1936 živilski in cvetlični trg, in tudi na ladjah (Radovič, 2000, 162).

Na območju Kontovela so otroci in starejši nabirali ostrolistne beluše (*šparengo*, *brščike*, bot. *Asparagus acutifolius* L.) in užitne vršičke navadnega bljušča (*bršan-*

Sl. 3: Trg pri Rusem mostu - prodajalka mahu, l. 1945 (Foto: M. Magajna, Arhiv OZE).

Foto 3: Piazza del Ponterosso - una venditrice di muschio, anno 1946 (Foto: M. Magajna, Archivio OZE).

dole, bot. *Tamus communis* L.), ki so rasli na prisojnem Bregu pod naseljem. Med trtami je rasel tudi hren, ki so ga Prosečani in Kontovelci od marca dalje, vse dokler ni šel v cvet, izkopavali. Ženske so hrenove korene okrtačile in jih prodajale, zvezane po dva ali tri skupaj. Zanimiv je podatek, da je v 60. letih dijakinja s Kontovela poravnala šolnino in druge stroške z nabiranjem beluševih in bljuščevih poganjkov ter z izdelovanjem sivkinih butaric (*btkov*). Kdor ni sam mogel v mesto, je šopke belušev in drugo oddajal stalnim nabiralkam (*venduriglam*), ki so blago izplačale ob povratku.

V Podlonjerju so otroci hodili na padriško gmajno po gorske narcise (*bedenice*, bot. *Narcissus radiiflorus*) in nabirali ciklame ali regrat (*radičela*), ki so ga spomladi prodajali trgovinam pri Sv. Ivanu.

Nina iz Podlonjerja je s prodajo samoraslega cvetja pomagala staršem (mati je bila perica, oče pa je prevajal tovore z volovsko vprego), ko sta bila v zimskem času brez zaposlitve. V 30. letih 20. stoletja, ko je bila stara petnajst let, je kot večina Tržačanov kupovala koruzno moko in druga živila pri goriških in furlanskih kmetih. S

starejšo znanko Pino p.d. *Škrlovko*, je v Standrežu in v Sovodnjah odkrila jaso samih zvončkov; iz njih je naredila šopke in jih ob povratku na vlaku ponujala potnikom. Ponavadi je prodala vseh 30 šopkov po 20 stotinov lire (*čentežimov*). S prodajo šopkov se je celo zasmilila premožni družini, katera jo je na naslednjih "izletih" gostila na domu.

Mestnim gospem so bili od vedno vseč šopki gozdnega cvetja. Na Krasu so otroci hiteli drug pred drugim, da bi nabrali čimveč pomladanskih zvončkov in trobentic. Drobne šopke zvončkov so okrasili s srčastimi listi (*pierje*) ciklam ter jih povezali s sukancem (*kuanc*, *cviren*). Maja meseca so trgali šmarnice in narcise (*jürjevke*), avgusta pa so prišle na vrsto ciklame (*čiklame*). Zaslужka ni bilo veliko, navadno le za *an par kuciet*.

Tudi v bolj oddaljenih kraških vaseh onstran meje so ženske in trume otrok nabirali travniško in gozdno cvetje; v Komnu, Pliskovici, Velikem Dolu in na Gorjanskem je vse do leta 1970 vsaka druga hiša pripravljala šopke za *na Ponteroš* ali za prodajalke, ki so imele stojnice na tržaških ulicah. Dogajalo se je tudi, da so jih rožnarce pričakale na tramvajski postaji na Oberdankovem trgu, ko so izstopale s culami šopkov.

Stalen in donosnejši je bil dohodek od prodaje mleka, masla, mesa, klobas, kokoši, jajc, pršuta, graha, repe in drugega, kar so ženske s Krasa prodajale družinam, gostilnam in bolj stalnim odjemalcem. Do 50. let, ko še ni bilo avtobusov, so že ob štirih zjutraj odhajale peš v Trst. Če so imele kolo, so od doma odhajale ob šestih zjutraj in se vozile dobro uro do mejnega prehoda. Tam so cariniki pregledali, če imajo pri sebi kaj nedovoljenega, kot npr. domače žganje ali brinovec, in če so imele kaj mesa, so ga pretehtali. Pot so nadaljevale do Opčin, od koder so se v Trst peljale s tramvajem. Večkrat so vzele s seboj tudi otroke, da so jim pomagali nositi in spotoma videli morje. Včasih so cule šopkov oddajale moškimi, ki so z vozovi peljali na prodaj drva v Trst.

Nabiralke iz Velikega Dola pri Komnu so vstajale ob dveh ponoči in nesle na Rusi most zvončke, ciklame, šmarnice ter posebno vrsto okrasnega komarčka (*douji kuaromeč*) in praprot, ki so ga nabirale na Postojnskem. Tudi iz Brkinov so tja do 60. leta v Trst prodajali, vse kar so doma pridelali ali nabrali v naravi. S tega območja so do 55. leta poleg sadja vozili v Trst tudi oglje (*karbun*), ki so ga žgali v *karbonícah*, ženske pa mleko, maslo, meso, gobe, samoraslo cvetje, kot npr. gorske narcise, ivanjščice in šmarnice.

Na cvetlični trg pri Rusem mostu je k proseški rožnarcu do visoke starosti prihajala Pepca iz Sežane. Med drugo svetovno vojno je ovdovela in je kot samohranilka s prodajo šopkov cvetja preživela tri otroke. Od prvih povojnih let do leta 1998 je prinašala teloh, mačice, praprot, šopke zvončkov, narcis ali mešane šopke iz kraškega cvetja, sestavljene iz navadnih glavincev (*douje fiordalizo*), tržaških nageljčkov (*douje garofelček*, bot. *Dianthus sylvestris*) ali belih in rumenih ivanjščic. V 70.

letih so študenti iz Slovenije dobro zaslužili s prodajo bele omele v predbožičnem času. Nabirali oziroma sekali so jo na Štajerskem in vozili v Trst.

Nekatere ženske so nabirale izključno zeleno rastlinje (*zelienje*), ki so ga rožnarce uporabljale kot rezano zelenilo za cvetlične šope ali kot podlago za aranžmaje. Kot dodatek cvetličnim šopkom so bili cenjeni navadni ruj (*rej*, *rejuna*, bot. *Cotinus coggygria*), lasati beluš (*bafe*, bot. *Asparagus tenuifolius*), mlad ostrolistni beluš (*šparanga*, bot. *Asparagus acutifolius*), ki so rasli v naravi, ter lovor (*lumbar*), pušpan in druge grmovnice, ki so uspevale na domačem vrtu. Čez leto so nabirale mah, ki so ga rožnarce uporabljale za prekrivanje podlag iz slame. Zanimiv je podatek, da so se v 50. letih starejši spominjali nabiralk iz Križa, ki so velike količine ruja prodajale v Benetke, kjer naj bi bili iz njega pridobivali rdeče barvilo.

Zaslужek, četudi skromen, je bil za revne kmetice pomemben in dragocen, zato so z rastlinjem v culah hodile v Trst do visoke starosti in dokler so zmogle še kaj nabrati. Še danes nekatere ženske iz tržaške okolice in predvsem iz obmejnih krajev Slovenije prinašajo rožnarcam domače in samoraslo cvetje. Nabiralke iz Slovenske Istre, Brkinov, s Krasa in iz južnih krajev bivše Jugoslavije imajo svoja nezakonita prodajna mesta pri Sv. Jakobu na Istrski ulici, pred pokrito tržnico, vzdolž Carduccijske ulice in na Goldonijevem trgu. Rožnarce in cvetličarne redno zalagajo tudi posamezni moški, ki z avtomobilom dovažajo samoniklo cvetje iz obmorskih in notranjih krajev Slovenije.

PRODAJA

Medtem ko je pri gojenju pomagala vsa družina, je bila prodaja cvetja izključno ženska domena. Največ domačega cvetja je po drugi svetovni vojni prihajalo iz Barkovelj, s Proseka in Kontovela. Med temi kmeticami je bilo tudi veliko starejših, ki so bile brez vsakršnega pokojninskega dohodka.

V stiku z mestom in kupci so kmetice morale postati podjetne, preračunljive in zgovorne, če so hotele uspešno zaključiti kupčijo. Nemaokrat pa so se morale za ceno pogajati ali na denar počakati. Zgodilo se je tudi, da se niso mogle dogovoriti in so cvetje raje odnesle v domačo cerkev in na pokopališče.

Če cvetja oziroma samoraslega cvetja in zelenja (*merkancija*) niso takoj prodale, so obhodile druge trge ali ga celo same prodajale (*kantále*, Prosek) na cesti. Navadno so se postavile na bolj izpostavljena in prehodna mesta, in dokler niso vsega *zakantále*, niso šle domov, saj je pri marsikateri družini edini denar prihajal prav od te prodaje.

Prodaja cvetja se je prenašala iz roda v rod po ženski liniji. Dobršen del žensk je nadaljeval družinsko tradicijo, tako da se danes z gojenjem ali prodajo cvetja ukvarja že četrta generacija. V Trstu in okolici je nekaj

cvetličarn, ki jih upravljajo tržaške Slovenke, potomke nekdanjih prodajalk cvetja. Arhivske raziskave bi najbrž pokazale, da sega družinska tradicija še veliko dlje v preteklost.

Zaradi uvedbe davkov in davčnih dokazil je v 70. letih 20. stoletja prodaja cvetja močno upadla. Rožnarce, kmetice in prodajalci na debelo so bili podvrženi številnim kontrolam, ki so jim lahko sledile izredno visoke globe. Prosta prodaja in dostava cvetja je postala nezakonita, zato so morale biti rožnarce izredno previdne in so le skrivaj odkupovale cvetje.

PREGLED GOJENJA CVETJA PO VASEH

Kontovel

Na Kontovelu so cvetje gojili na vrtovih blizu naselja in na terasah (*Mokolani, Fernedi, Škedjanc*), kjer je bila vinska trta zasajena v vrstah (*rgadah*) oziroma speljana na nizkih latnikih. Najboljši *paštni*, čeprav težje dostopni, so bili *Pod Školjem* nad Miramarom, kjer je zaradi zavetrne in prisojne lege vse vzcvetelo še pred koncem zime. Pod zidovi teras in med trtami so uspevale spomladanske čebulnice. Za to nezahtevno cvetje so poskrbeli moški med delom v vinogradu.

Na robu zidov sta v dolgih vrstah rasli sivka in rožmarin in na ožjih, neizrabljenih pasovih (*podzidancah*) pa posamezne domače vrtnice, oljke ali sadna drevesa. Na terasah so uspevale tudi domače krizanteme (*šopaste mrtinke*), narcise vseh vrst in *pitane* vijolice. Tudi gorskih narcis je bilo včasih vse polno do 60. let, ko so Kontovelci začeli opuščati terase in so se jih polastile robida, akacija in srne.

Z Goriškega so po drugi svetovni vojni prinesli bele in rumene krizanteme, ki so jim pravili *goriške*, in v 60. letih do meter visoke sanremske "kepvke", ki so jim pravili *turni*.

Terase na flišnih tleh so imele izvire, ki niso nikoli presahnili. Skoraj povsod pa je moral biti vodnjak (*štirna*) ali vsaj manjši zabetoniran zbiralnik deževnice za pripravo škropiva z modro galico (*vedriuol*). Tudi na Proseku, ki leži na apnenčastih tleh, je večina vrtov imela vodnjake.

Po drugi svetovni vojni je bilo na Kontovelu nekaj družin, ki so se intenzivno ukvarjale s cvetličarstvom. Med njimi so bili Emilija Pahor Puntar, p.d. *Milja Pahorjeva*, in sin Danilo, Marija Starc Prašelj, p.d. *Pokrjeva*, z možem Pepijem, p.d. *Z Mlake*, in Guerrino Prašelj, p.d. *Od Pineke*, z ženo Mirelo Starc, ki je imela stojnico na Rusem mostu.

V Dulu (blizu Društvene gostilne, kjer so v 80. letih zgradili vrstne hiše) je družina Starc, p.d. *Starčevi*, imela velike nasade vrtnic, perunik, aster, tulipanov, gladiol, ivanjščic, okrasnega sadnega drevja, pajčolank (*migelca, miganje*), spominčic (*forgist*, bot. *Myosotis*) in krizantem.

Sl. 4: Goldonijev trg - prodajalka zvončkov in mačic iz Brkinov, februar 2001 (Foto: K. Kovačič).

Foto 4: Piazza Goldoni - una venditrice di bucanee e rami di salice della Birchigna, febbraio 2001 (Foto: K. Kovačič).

Na kmetiji Ane Cibic in Darka Starca, p.d. *Pokrjevi*, so se od povojnih časov do 70. let ob cvetličarstvu ukvarjali še z živinorejo, zato so imeli dobro pogojeno zemljo, ki je bila neobhodno potrebna za uspešno gojenje cvetja. Tudi prodaja mleka in osmica sta prinašali nekaj zaslužka; *Pokrjevi* so bili sploh edini v vasi, ki so imeli dovoljenje za žganjekuho. Delali so neprekinjeno: podnevi so negovali nasad, pozno popoldne nabirali cvetje in ga do noči urejevali v šope. Zgodaj zjutraj so ženske zložile cvetje v cule in šle peš v Trst. Ko je sin Darko dorasel, je s trikolesnim vozilom odpeljal cvetje na trg in trgovinam, še preden je šel v službo. Tudi neka Ivanka, p.d. *Vanka*, je imela več gred (*leh*) *letnega frgista*.

V vasi so bili tudi taki, ki niso imeli veliko cvetja, a so kljub temu vsako jutro nosili velik *fagot* na Rusi most. Ponoči so taki *uzmiči* cvetja kradli, kjerkoli se je dalo, tudi na pokopališču.

Cvetličarstvo je na Kontovelu začelo upadati v 70.

letih, ko je vse več deklet opuščalo delo na kmetiji in so se raje zaposlovale v mestnih trgovinah kot prodajalke.

Prosek

Na Proseku se je predvsem po drugi svetovni vojni večina družin ukvarjala z gojenjem in prodajo cvetja. Tudi najbolj revna družina je premogla majhno njivo s cvetjem. V Bregu so vaščani že v začetku 20. stoletja ob vinski trti gojili spomladanske čebulnice, sivko (*špagieta*) in že pozabljeno vrsto vrtnice (*gartroža*), ki so ji pravili *truške*. Ta je bila bele barve, z mesnatimi venčnimi listi in krajšimi stebli (*riepi*), zato so jo uporabljali za *delo*, tj. za pripravo cvetličnih aranžmajev, kot so blazine (*kušini*) in venci (*krancilji*, *girlande*) za pogrebe.

Med obema vojnama je družina Ivanke Cibic (r. 1899), p.d. *Vanke z Bošketa*, v veliki dolini, ki je bila zaradi rose vlažnejša, gojila dalije "pomponke", domače krizanteme, cinije "minionke" in gladiole (*meči*, *nusi*). Ivanka je do leta 1960 prodajala cvetje v Trstu, njen mož Jožef, p.d. *Pepi Zdričev*, pa je občasno hodil na dnino kot vrtnar v vili Netti nad Grljanom (1946-1953) in do leta 1957 sezonsko delal v rastlinjaku Ivana Regenta na Proseku. V Trst je Ivanka šla samo takrat, ko je imela na vrtu kaj lepšega cvetja ali če je pridelala več zelenjave (npr. špinačo). S prisluženim denarjem je plačala stroške za razsvetljavo, vodo ali poravnala dolg v trgovini, kjer so vedno kupovali vse *na upanje*. Če cvetja ni prodala, je morala *kantat* tudi do mestnega pokopališča pri Sv. Ani. Zgodilo se je tudi, da je *robo* raje podarila, kot da bi se vračala domov s polnim jerbasom.

Otroci so ji pomagali pri nekaterih vrtnarskih delih: sajenju, nabiranju cvetja in pletju plevela, *delat fronte*, kot je sama pravila domačim, ko so morali v vrsti *uoplet* njivo. Že med obema vojnama so dalije uporabljali izključno za *delo*, zato so cvetne glavice natikali (*nadrlji*) na trša stebelca. Na trg so kmetice nosile polne jerbase samih cvetnih glavice (*koški*). Domači se še spominjajo, kako je mati nekoč prodala mimoidočemu gospodu šop nabodenih dalij, a čez čas se je ta vrnil ves razjarjen, ker je med potjo izgubil vse cvetne glave.

Tiste kmetice, ki so prodajale samo zelenje, so šle spomladi nabirat gorske narcise na Volnik pri Repnu in jih prodajale rožnarcam pred pokopališčem pri Sv. Ani.

Posamezne družine so gojile le določeno vrsto cvetja; po vojni in do leta 1985 se je Marčela Regent (poitalijančeno *Reggente*) Cibic, p.d. *Kaučeva*, specializirala za gojenje marjetic in pajčolanke, Ivanka Segina, p.d. *Gorjanka*, pa je do leta 1990 gojila izključno spominčice, cinije "minionke" in astre. Že po prvi svetovni vojni je na svojem vrtu gojila in prodajala cvetje tudi Julija Briščik, p.d. *Piščeva*. Po drugi svetovni vojni se je družina Ivana Čuka (Zuccoli), p.d. *Čukovi*, preživljala s prodajo cvetja, ki so ga gojili v zastekljenih zabojujnih (*kasuonih*).

Rastlinjake so imele samo tiste družine, ki so se

preživljale skoraj izključno s prodajo svojega cvetja. Prvi rastlinjak v vasi je pred drugo svetovno vojno imel Alojz Verša, p.d. *Od Fike*. V njem je gojil nageljne, ki jih je žena Marija, p.d. *Fika*, kot rožnarca prodajala na tržnici. Po vojni je tudi Ivan Regent, p.d. *Nini Bsek*, zgradil velik rastlinjak, v katerem so občasno bili zaposleni nekateri domačini. Tudi Vladimir Pertot, p.d. *Ladi Mužinov*, je v 60. letih gojil cvetje v rastlinjakih. Družina Emila Regenta, p.d. *Kukuljin*, ki je po vojni gojila predvsem spominčice, je v 60. letih zgradila rastlinjak, v katerem nečak še danes nadaljuje družinsko tradicijo.

Na vrtu rožnarce Ane Čuk (Zuccoli) Regent so gojili tulipane in rumene narcise (*tromboni*). V 40. letih so za trg pripravljali drobne šopke dišečega grahorja (*grah*, ki cvetie, bot. *Lathyrus odoratus*). Mrežico (bot. *Limonium sinuatum* (L.) Mill.) so v 60. letih hodili iskat v gradeško laguno. Iz Gradeža je prihajala tudi *pítana šparenga*, ki so jo uporabljali kot okrasno zelenilo in jo kasneje prenesli v domače vrtove.

Še v 40. letih so v zadnjih oktobrskih dneh zavarovali pred slano domače krizanteme, ki so rasle v vlažnih in hladnejših dolinah, tako da so v bližini nasada za nekaj dni kurili z listjem in suhljadjo. Gost dim, ki se je valil po dnu doline, je ubranil pred slano zadnje cvetje, ki je v prvih novembrskih dneh, ob vseh svetih (*za vahte*), prinašalo zanesljiv zaslužek.

Nežnejše cvetje so prenašali v posebnih pletenih košarah (*kofo*), ki so bile podolgovate oblike in so imele dva ročaja. Košare so prekrivali z nepremočljivim blagom (*cerado*), ki so ga privezali z vrvo. Navadno so jih ženske nosile na glavi, če pa je bila zelo naložena, so jo v dveh naložili na avtobus. Košara je v hiši in na vrtu večkrat nadomeščala zibelko.

Veliko bolj prikladne so bile cule (*cūla*, *fagot*); da bi jih ženske lažje nosile na glavi, so v sredino obrabljene rjuhe (*punjava*) položile tršo podlago, nanjo položile cvetje in ogle zavozlale *na križ*. V culah so nosile večje količine zelenja, a tudi daljše cvetje, kot npr. gladiole.

Po vojni, ko še ni bilo dobrih povezav med Trstom in Krasom, so vse mlajše rožnarce in nabiralke hodile peš po ozkih in strmih stopničkih do miramarske železniške postaje. S culo na glavi ali *fagotom* v naročju so v pičlih sedmih minutah pretekle pot in stopile na vlak ob 7.15. Starejše so raje šle peš po cesti in v dobri uri prišle v Barkovlje, kjer so stopile na tramvaj. Leta 1948 je v vas vozil star vojaški avtobus, ki ga je upravljal neki Božič (Bossi). Ta je prevažal mlekarice, rožnarce, hišne pomočnice in delavce. V 50. letih je Božič ustanovil podjetje "La Carsica" in njegov avtobus je vozil še v Zgonik in Salež.

Na Proseku se je cvetličarstvo močno razmahnilo zlasti po drugi svetovni vojni, zato so tržaške ustanove priredile brezplačne tečaje, ki so jih vodili tržaški izvedenci, med njimi dr. Radilo, dr. Baša in dr. Mutton. Domačini so imeli nekatere ugodnosti pri nakupu vrtnarskega orodja in rastlin ali pri vzdrževalnih delih. Na

sedežu ustanove, na Ul. Ghega 6, so naročali nove vrste tulipanov iz Nizozemske in nove ali boljše sorte cvetja, kot npr. pajčolanke ali tulipane.

V vasi ni bilo cvetličarn, zato so domačini naročali cvetlične aranžmaje domači rožnarci, da jih je ali pripravila na trgu in jih ob povratku odnesla strankam ali pa kasneje v večernih urah na domu. Danes sta v vasi dve cvetličarni in vrtnarija družine Orel, p.d. *Sabljetovi*, ki nadaljuje tradicijo že tri rodove in ki je leta 2001 razširila svojo proizvodnjo z avtomatiziranimi rastlinjaki.

Greta

Prisojna lega tega zaselka je ugodna za vrtnarstvo in cvetličarstvo, zlasti za gojenje sadik. Kmetice z Grete (*piantarce*) so sezonsko prodajale sadike, rastline in dišavnice na Goldonijevem trgu (*Plac uod drvi*) in na Rusem mostu.

Že v 20. letih je Carlo Ralza gojil rastline, ki jih je žena Antonija Maršič, p.d. *Tončka*, prodajala na stojnici pri Rusem mostu. Carlo je bil železničar in je v prostem času pomagal domačim pri gojenju cvetja. Gojili so ščitovke (bot. *Aspidistra*), cinije, *kordeline*, astre, krilato mrežico (*statiči*, bot. *Statice limonium* L.), domače kri-zanteme in drobno cvetje za šopke. V 30. letih je družina zaslovela s ciklamami z velikimi cvetovi (bot. *Cyclamen* L. *Primulaceae*) in na cvetlični razstavi na griču Sv. Justa prejela prestižno priznanje.

Tudi na Greti so gojili sivko; prodajali so jo v različno dolgih šopkih, ki so jih zavezovali s stebelcem. Na trg so nesli tudi španski bezeg (*majence*) in zimzelene rastline, kot so lovor, pušpan in japonsko avkubo (*kubo*, bot. *Aucuba japonica*). *Tončka* je včasih vzela s seboj malo vnukinjo, da se je preizkušala v prodajanju šopkov. Po Tončkini smrti leta 1951 je stojnico prevzela njena hči, in ko je ta zbolela, je njeno mesto prevzela svakinja Giovanna Ralza. Družinsko tradicijo nadaljuje Tončkina vnukinja Viviana Vouk, ki je najprej odprla cvetličarno, danes pa preprodaja rezano cvetje na pokriti tržnici.

V 60. letih je tudi njena svakinja Sonja Cibic p.d. *Fičurna*, doma s Proseka, prevzela taščino dovoljenje. Na Rittmeyerjevi ulici je imela lesen kiosk in se kasneje kot prodajalka lončnic in sadik preselila na Rusi most, kjer je ostala do pred nedavnim.

V rastlinjakih je njena družina gojila predvsem pe-largonije, prave jegličice (bot. *Primula veris*), mačehe, rumene žametnice (*turke*, bot. *Tagetes erecta*) in polnočne marjetice (*pratoline*, bot. *Bellis perennis*). Gojenje v rastlinjakih je bilo zahtevno, še zlasti ob nizkih temperaturah, ko je bilo treba prostore dan in noč ogrevati. Ob močnih sunkih burje, ki so dosegali tudi 150 km na uro, so morali moški tudi ponoči varovati rastlinjake, jih utrjevati, zatesnjevati in popravljati šipe.

Ženske so nosile cvetje v košarah peš do železniškega viadukta v Barkovljah, kjer je bila tramvajška

postaja. Od leta 1948 so hodile po klancu do Rumene hiše, kjer so počakale na zasebni avtobus "A", ki ga je upravljal Vittorio Sergas. Če je bilo več cvetja, so vpregle konja in ga vozom prepeljale na trg.

Rastlinjake (*konserve*) in tople grede so imeli tudi Francele Danev, p.d. *Pr Pagoseh*, Štefan Danev, p.d. *Pr Škuafeh*, prodajalka sadik Tereza Ralza, p.d. *Terezka*, in v zaselku Komeščina tik nad svetilnikom Pino Rebec, p.d. *Uopenc*. Njegova svakinja Olimpia je še do nedavnega prodajala rastline, sadike in rezano cvetje na Rusem mostu.

Barkovlje

Na trg je prvo cvetje prihajalo prav iz barkovljanskega brega. V začetku 20. stoletja so ga v zaselku Judovec gojili in prodajali rožnarcom Justina Guštin, Alojzija Martelanc, p.d. *Gigia od Nandota*, in Rožka Jejčič. Sledili sta jim Marija, por. Guštin, p.d. *Kuapčevka*, in Pepka, p.d. *Pr Scheimerju* ali *od Kimeta*, ki je z možem upravljala znano cvetličarno Gerli (Gerlanc) na Akvedotu (danes Drevored 20. septembra).

Med prodajalkami domačega cvetja je bila še Francka Zabrič Martelanc, p.d. *Kiebrovka* (r. 1886). Na brežini (*tresi*) ob železniški progi med nasadom češpelj je že njen tast zasadil narcise; prve *jürjevke* in njim podobne dišeče *lučke* so vzcetele za božič, februarja pa je Francka že nesla na trg prve hijacinte. Šopke je prenašala v culi: najprej je hodila peš in šele kasneje, ko je imela nekaj več denarja, se je vozila z "odprtim" tramvajem z dvema vagonoma.

Spomladi, ko so zemljo globoko prekopavali (*pašt-nali*), so presajali spominčice. Pri nabiranju sta Francki pomagali vnukinji, a samo tista, ki je imela "manjšo roko", je smela delati šopke.

V Grižo nad naseljem so šle brat ruj (*rijeuna*), s katerim so okrasile šopke in podprle cvetje s šibkim stebлом, kot npr. suhe rože (*semprevive*, bot. *Helic-hrisium bracteatum*), dišeči grahor in cvetje podobno marjeticam (*katarine*). Gojili so tudi odoljin (*zajčke*, bot. *Antirrhinum* L. *scrophulariaceae*) in drobne dišeče nageljne bele in roza barve (*majnike*).

Na vrtu so uspevale vrtnice stare vrste, temno rdeče barve, ki so jim pravili *bazone*, in *dvojne* dišeče vijolice, ki so se potem *presortale* in izginile.

Z Judovca je bil tudi *ruožnar* Ferdinand Brišček, p.d. *Nando Nažuon*, ki je gojil predvsem dalije in vrtnice. V 50. letih je prvi v okolici imel cel nasad pajčolanke. Žena Urška Ušaj, p.d. *Uorška*, po rodu s Proseka, je domače cvetje prodajala na tržnici, kjer je imela svoj *bank*. Ker je imela "zlate roke" in je znala usklajevati barve, je z dalijami ustvarjala enkratne cvetlične aranžmaje. Njen sin Pino je odprl cvetličarno na Ul. del Rivo in nato na Puecherjevem trgu (nekdaj Giulianijev trg) pri Sv. Jakobu, kjer je kot edini moški prodajalec cvetja imel izreden uspeh.

Proti koncu 19. stoletja so *Nažuonevi* v rastlinjakih gojili predvsem kamelije. Bele in roza cvetove so pošiljali na Dunaj, kjer so jih ob slavnostnih plesih in svečanostih nosili v gumbnicah. Izredno nežni cvetovi so potovali z vlakom v majhnih košaricah iz trsja, obloženih z vato. V preteklosti so z Judovca izvažali na dunajski dvor tudi znamenite dehteče vijolice, ki so danes popolnoma izginile.

K Briščkovim na Judovec se je z Opčin primožila Ivanka, ki je dobro desetletje uspešno gojila predvsem divje mačehe (*mačeuha*, *mačuka*, bot. *Viola tricolor hortensis*). Oktobra jih je sejala v pokrite grede (*kasuone*), ki so jih zaščitili s steklom, in jih potem presajala pod zid, da so spomladi dosegle zavidljivo višino 25 cm. Za prodajo je povezala po pet šopkov skupaj in jih prodajala cvetličarnama Perotti pri Velikem trgu (danes Piazza Unità d'Italia) in Gerli na Akvedotu. Dnevno je pripravila tudi do dvesto šopkov. V poletnem času je iz sivkinih stebelc pripravljala dišeče butarice (*btke*) za odišavljenje perila in jih je prodajala na Rusem mostu.

Pri gojenju ji je pomagal vnuk Lojze Brišček, p.d. *Gigko*, ki je delal v glavnem pristaniškem skladišču (Magazzini generali). Na vrtu je delal od štirih do sedmih zjutraj in po službi do mraka. Po drugi svetovni vojni se je specializiral za gojenje hortenzij kremno roza in modre barve; slednje so bile prve v Trstu. Hortenzije je prodajal celih trideset let po vseh tržaških semenarnah in cvetličarnah. Doma so imeli nasad spomladanskih in letnih spominčic. Kasneje je zaslovela zelo obstojna krilata mrežica, ki jo je njegova žena Pepka Tomadin prodajala rožnarcam pred mestnim pokopališčem pri Sv. Ani. Zatem so za desetletje bili v modi šopki dišečega grahorja. Pepka je cvetje nosila v doma izdelani veliki platneni torbi (25 x 50 x 100 cm). V 60. letih se je družina preusmerila v gojenje lončnic, ki so jih potem v mesto prodajali celih dvajset let.

Hči Marija je opustila družinsko tradicijo in se zaposlila v trgovini s konfekcijo. Šele pri petinštiridesetih letih in po enomesečnem tečaju na Nizozemskem je spet odprla cvetličarno na Ul. Ghirlandaio. Zjutraj je vstajala ob treh, ob štirih je pri prodajalcih na debelo na Ul. Torrebiana v Terezijanski četrti nakupila cvetje in ga v trgovini do sedmih urejevala. Delo v cvetličarni je bilo izredno naporno, a tudi donosno, saj je bil mesečni zaslužek petkrat večji od povprečnih. Pri delu je bila uspešna, ker je mladih nog ljubila cvetje in je ročno spretnost "imela že v krvi".

Več domačinov je občasno negovalo vrtove bogatih Tržačanov in Avstrijcev, ki so imeli svoje letovišcarske vile v Barkovljah. Za vrtnarja sta v drugi polovici 19. stoletja bila Piero Pertot, p.d. *Picaferaj*, in v začetku 20. stoletja Ferdinand Brišček, p.d. *Nandele*. Njegovi hčeri, Dora in Irma Brišček, sta na Judovcu gojili cvetje in lončnice. Dora se je usmerila v gojenje najrazličnejših vrst dišavnic, ki jih je v lončkih do pred nekaj leti

prodajala v semenarno Righi na Goldonijevem trgu.

Nad Rumeno hišo je bila *rožnarija* Andreja Bratine, p.d. *Drejček*, ki je gojil dišavnice in zelišča. Njegova žena Marija Breclj, p.d. *Marička od Cikov* ali *Uáperta*, pa je prodajala cvetje na stojnici na Garibaldijevem trgu. Andrej je delal od zore do mraka (*uod vidga do vidga*) in gojil cele *podzidance* vijolic (*goriške*, *divje* in *pitane*), hortenzije ter domače vrtnice. Družina je vstajala že ob treh zjutraj, da je pripravila cvetje in ga peš odnesla na trg.

Podlonjer in Lonjer

V 30. letih so se v Podlonjerju z gojenjem in prodajo cvetja ukvarjali v družinah *Lokavcev* in *Mešnjakov*. Gojili so narcise (*trombone*), vrtno hijacinte, lilije, krizanteme (*mrtinke*) različnih barv, vrtnice (*gartruže*), tulipane, nageljne (*garofle*), spominčice (*frgist*), gostoliste astre (*setembrine*), ivanjščice, dišeče vijolice (*vjuolce*) in dišeči šeboj (*violačoke*). Na trg so nosili tudi samorasle narcise (*bendenice*) in šmarnice (*souzke*). Rastline so zalivali z zalivalko (*žlafadur*); na njivah so imeli vodnjake in cementne bazene, kjer se je zbirala deževnica.

Že pred drugo svetovno vojno in vse do leta 1970 je družina rožnarce Justine Turko, p.d. z *Nove ceste*, obdelovala terasasta zemljišča, na katerih je gojila gorske narcise, vrtno hijacinte, tulipane in ivanjščice.

Poglavje zase predstavlja gojenje letnih spominčic, ki so dobro uspevale tudi zaradi bližine potoka Ključ. Po prvi svetovni vojni je Rozalija Mislej Kranjec iz Podlonjerja kljub številni družini šestih otrok in dobri službi moža Antona, ki je bil zaposlen v pristanišču, skrbela za vrt in v mesto prodajala svoje vrtnice.

Pred hišo si je družina uredila nekaj gred za spominčice in vrtnine; z najlepšimi pridelki, kot so npr. bučke s cvetom (*cukete*), nemška špinača, radič, blitva (*bledez*), motovilec (*matavilc*) in posebna vrsta izredno dolgega stročjega fižola (*tegoline*), je redno oskrbovala tri mestne gostilne ali jih prodajala na glavni tržnici (*plac ta vieče*, *plac na debiello*, *merkat*), ki je do druge svetovne vojne stala na nabrežju (*Marina*), kjer je danes Dom pristaniških delavcev. Tam je Rozalija v 30. letih začela prodajati prve šopke spominčic, potem ko ji je neka znanka iz Lonjerja dala dve sadiki. Bila je med redkimi, ki so jih gojili, ker sta za to potrebni velika obdelovalna površina in voda za namakanje. Takratne *letne* ali *prave* spominčice so imele kratka stebela, zato so bili šopki kratki in debelušasti. Njihova neprekinjena rast in cvetenje sta zajamčila stalen dohodek od maja do oktobra. Spominčice so šle dobro v promet, tako da je vsak drugi dan nesla v mesto od deset do dvajset šopkov. Desetletna hčerka Marija je leta 1932 šla sama peš do cvetličarne Gerli in v naročju nesla vselej po petnajst šopkov, zavutih v vlažno cunjo.

V povojnem času, po mamini smrti, je Marija nadaljevala gojenje spominčic. Leta 1955 se je vozila v

mesto s trolejbusom (*filovijo*) in je v culi (*fagotu*) nesla do petdeset šopkov. Vse je prodala rožnarci Justini, ki imela svojo stojnico pred pokopališčem pri Sv. Ani, kjer je bilo takrat kakih 30 rožnarc. Pri gojenju in nabiranju ji je pomagal mož Drago, a le takrat, ko ni bil vkrcan na ladjo. Potem ko je leta 1971 opravila vozniški izpit, je z njegovo pomočjo v svoj Fiat 500 stlačila tudi do tristo šopkov. V tistih časih je bilo povpraševanje izredno, da bi lahko prodala še veliko več.

Že zgodaj popoldne sta se odpravila na nasade. Medtem ko je Drago trgal cvetje, ga je ona zlagala v šopke in jih povezovala z rafijo. Zvečer sta jih prenesla na dom in jih čez noč postavila v vodo.

Okrog osmih zjutraj jih je Marija prinesla svojim odjemalkam pred pokopališčem in vsaki na pult položila od dvajset do trideset šopkov; v drugem obhodu pa je pobrala denar. Potem se ji je mudilo domov, kjer je prešela denar in vsoto zapisala v beležko.

Spominčice so šle dobro v prodajo, dokler niso leta 1985 na pokopališču začeli graditi žarnih niš. Hud udarec so domačemu tržaškemu cvetličarstvu zadali furlanski cvetličarji, ki so se po letu 1980 pripeljali s tovornjaki in izsiljevali tržaške prodajalke, da so morale odkupiti poleg drugega cvetja tudi njihove spominčice. Z gojenjem in prodajo spominčic so se ukvarjale še Antonija Pribac, p.d. *Tonina*, ki je oskrbovala cvetličarno Dora na Ul. sv. Nikolaja. Prav *Tonina* je okrog leta 1955 v okolici Podlonjerja prva gojila novo vrsto, ki je imela daljša stebila. Ta je zamikala neznanca, ki je neko noč v pozni zimi, ko so se sadike namakale v potoku, da bi pognale korenine, vse odnesel. S prodajo spominčic so se ukvarjale še druge Podlonjerke: pred drugo svetovno vojno Istranka Marija Franza, p.d. *Pašietka*, in njena hči Karla, ki sta peš s podolgovato košaro šli čez Rocol k Sv. Ani na pokopališče z daljiami ali zalagali tržaške cvetličarne s tuberozami, od leta 1955 dalje Marija Colja, p.d. *Karamel*, Ivanka Švara z možem, ki je bil čebelar, ter Marija in Celestin Žerjal, p.d. *Od Noko*. Zaradi uspešnega gojenja krizantem, ki se je začelo po drugi svetovni vojni, so domačinki Josipini pravili *Pina od krizantem*. V vas je pribežala iz Jugoslavije, odkupila staro kmetijo in z možem gojila cvetje, ki ga je potem prodajala na svoji stojnici (*bank*) pred mestnim pokopališčem. Njen mož se je posvetil donosnemu gojenju krizantem sorte "Thurner", ki jih je dostavljal najprej z vozom in potem s trikolesnim vozilom (*motokaro*).

V bližnji vasi Lonjer so se družine pred drugo svetovno vojno preživljale pretežno z živinorejo in kmetijstvom, vendar so nekatere gojile in prodajale tudi cvetje. Večina žensk (do druge svetovne vojne so bile perice) je prodajala mleko, domače sadje (češplje, zelene renklode ali *ronglò*, hruške, fige, plodove skorša ali *uoskurše* in pred vojno še majhna jabolka, ki so jim pravili *rozorol*)

Sl. 5: Podlonjer - Marija Kranjec Ghersin (Gržin) in sovaščanka Andreina Zulian, p.d. Od Kužino pripravljata šopke spominčic, l. 1987 (Arhiv družine Ghersin).

Foto 5: Sottolonga - Marija Kranjec Ghersin (Gržin) con la compaesana Andreina Zulian detta Od Kužino preparato i mazzetti di nontiscordardimè, anno 1987 (Archivio della famiglia Ghersin).

ter vrtnine (radič, *salatino*, *matavilc*, glavnato solato) na glavni tržnici in trgovinam z zelenjavo (*botegin*). Tako je npr. Marija Gombač, p.d. *Trčeva*, ob delu na kmetiji in z živino prodajala v Trst svoje tulipane in rumene narcise (*trombone*). Tudi Angela Čok, p.d. *Županova*, je ob mleku nesla v Trst tudi nekaj cvetja z domačega vrta.

Med vojnama je družina Silvestra Glavine, p.d. *Vestro Šáfkenov*, prodajala vrtnine in cvetje trgovinam. V 60. letih, ko je vrtnarijo prevzel sin Edi, so pridelke prodajali na glavni tržnici. Po drugi svetovni vojni so bili edini v okolici, ki so gojili dehteče tuberoze, kasneje pa so postale donosnejše visoke krizanteme. Silvestrova sestra Milena Glavina, p.d. *Šáfkenova*, je v mesto prodajala spominčice in spomladi perunike (*iris*), ki jih je nosila v platneni torbi. Danes vrtnarijo upravlja Edijev sin Damjan, ki prodaja na glavni tržnici, kjer pa je vedno manj domačih vrtnarjev, največ do sedem. Vse večja prisotnost furlanskih kmetovalcev je v zadnjih dvajsetih letih močno oškodovala tržaško vrtnarstvo in cvetličarstvo, ki ob majhnih obdelovalnih površinah, močni burji in spremenjenem podnebju nista konkurenčna. Prodaja je danes premalo donosna in nove razlastitve zaradi gradnje "hitre ceste" bodo v kratkem dodatno oškodovala zadnje lonjerske vrtove.

ROŽNARCE

Od začetka stoletja so rožnarce imele posebno dovoljenje (*licenco*) za prodajo cvetja na trgu. Še do 80. let je bilo vsako tako dovoljenje zelo cenjeno, ker je bilo njihovo število omejeno in ga zato ni bilo mogoče nanovo dobiti ali od koga odkupiti. Navadno so ga rožnarce podedovale. Ker so bile rožnarce in kmetice v

sorodstvu, ga je navadno prevzela najbolj primerna v *žlahiti*. Tudi zaradi tega so bile rožnarce kljub razprtijam in zdraham zelo povezane in složne.

Med njimi se je razvila velika tekmovalnost, a tudi tovarištvo. "Ta bo moj," so pomislile, ko je šel kdo mimo stojnice, v potrebi pa so si rade pomagale. Ko je morala ena sama pripraviti tri pogrebne vence naenkrat, so ji druge priskočile na pomoč, in če niso imele cvetja, so si ga izposojale.

Zanje je veljalo splošno mnenje, da vedno tarnajo in da se nikoli ne pohvalijo s *šeftom*. Tako obnašanje so imele tudi pri odkupu cvetja; redkokdaj so ga pohvalile, in to zato, da so ga dobile po najnižji ceni. Tudi takrat, ko so vse prodale, so malodušno tožile, da so na moč utrujene (*zmatrane*), pozimi, da so močno prezeble, in poleti, da so v neznosni vročini skoraj omedlele. Zato so na Proseku pravili dekletom, naj gredo raje za šiviljo kot pa za rožnarco, ki se *zmeraj lamentà*. Tudi zadnje rožnarce so skušale preusmeriti hčere v druge poklice, češ da je to delo pretrdo. In ko so božale svoje otroke po licu, so jih pravzaprav praskale, ker so bile njihove izdelane roke hrapave od trnja, trde žice in mraza.

Ta poklic je bil utrudljiv in je zahteval značajno močne in telesno vzdržljive ženske, da so lahko kljubovale vsem in vsemu. Prodaja cvetja jim ni dopuščala časa za dom in družino, marveč so jim morali vsi domači pomagati in sodelovati. Doma je stara mati kuhala in prala, a če ni bilo drugih, je rožnarca najela hišno pomočnico iz vasi. S trga so se rožnarce vedno vračale s polnimi vrečami živil za vso družino in v vasi je veljalo splošno mnenje, da njihove družine ne trpijo lakote.

Prodaja je bila odvisna od vremena, letine, splošne blaginje, a tudi od ustvarjalnosti rožnarc, njihove ročne spretnosti, podjetnosti in prikupnosti. Odnos s kupci je bil tako trden, da so tudi za štiri rodove postali stalni odjemalci. Do kupcev je bilo treba biti kar se da prijazen, uslužen in nevsiljiv. Stranke je bilo treba pridobiti na vse načine; stopiti jim naproti in jih pristrčno pozdraviti, se jim dobrikati ali jih ogovoriti s frazami: "*Bela signora cossa ghe demo?*" In: "*Bongiorno, signora! La me conti tuto...*" Kupci so se največkrat navezali na svojo rožnarco, in če je bila poštena in jim je dobro postregla, so k njej prihajali tudi iz bolj oddaljenih mestnih okrajev in vasi, kot sta Škedenj in Dolina.

Novinke so morale prestati marsikaj hudega, ker so bile starejše nevoščljive (*fouštne*). Ko je v 50. letih prišla mlada rožnarca na trg v srajčki z razgaljenimi rokami, jo je starejša obtožila, da se razkazuje moškimi kupcem. Naslednji teden pa je prišla na trg njena hči v obleki brez rokavov in z globokim izrezom.

Ker ni bilo pokojninskega zavarovanja, je večina prodajala na trgu, dokler je zmogla. Zanje je veljalo pravilo, da "*ku se ankret lotijo, morajo umret na placu*", ker ni bilo toliko dobička, da bi si lahko kaj prihranile za starost. Prodajalke cvetja so bile predane svojemu

poklicu in jih je dobesedno vleklo na trg, ki je postal nepogrešljiv del njihovega življenja.

Leta 1972 je postal obvezen skrbstveni prispevek, ki ga nekatere prodajalke niso zmogle plačevati, ker so bili dohodki neredni in razmeroma nizki. Tudi davčne kontrole in izredno visoke kazni so pripomogle k temu, da so nekatere rožnarce predčasno zapustile trg.

DELOVNA OBLEKA ROŽNARC

Na začetku stoletja so rožnarce imele vsak dan, tudi v času prodaje v mestu, glavo pokrito z ruto (*fečou*), zavezano na tilniku (*na jucko*). Njihove hčere so nosile ruto zavezano pod brado le ob hudem mrazu ali ob potrebi in so za urejeno pričesko hodile k frizerju. Zaradi vlage in prepilov so bile dobro oblečene; nosile so dolge obleke in brezrokavnik (*petorino*).

V 50. letih je bil še obvezen črn predpasnik (*fjtruh*) iz satena, ki so ga še mokrega zlikale, da je postal črn *ku zužek*. Predpasnik je bil vedno črne barve, ker je bilo cvetje umazano in vedno bolj škropljeno s strupi. Pozimi so ga oblekle nad volnen ali krznen plašč. Navadno je bil predpasnik obrobljen z živobarvnim trakcem. Spredaj je imel dva velika žepa, enega za denarnico (*takvin*) in drugega za robec. Za težja dela, kot je bila priprava pogrebnih vencev, so v skladišču imele poseben predpasnik iz trdega, povoščenega in nepremočljivega blaga (*cerada*).

Po vojni so mlajše rožnarce bile bolj dostojno oblečene; po zgledu deklet, ki so delala v tovarnah, so si kodrala lase in so od doma odhajale brez predpasnika in z odkrito glavo. Predpasnik so si nadele šele na trgu. Samo če je pritisnil mraz, so si zavezale naglavno ruto, v mrzlih dneh celo dve.

Mlajše so skrbele za svoj zunanji videz, zato so večkrat zamenjale plašč in jopič. Če je bilo zelo mrzlo, so si sešile zelo težak plašč, "*cover coat*", ali obleko brez rokavov. Zaradi težkih plaščev so jih večkrat bolele rame.

Pri sebi so vedno imele volneno ogrinjalo (*šial*). Rokavic niso mogle nositi, ker so delale z vodo. Če jih je zeblo, so dale roke v žep in si obule dva para nogavic (*kuciet*), da so bile videti *ku ane stare none*.

MESTA PRODAJE CVETJA

CVETLIČNI TRG NA RUSEM MOSTU

Živilski trg na Rusem mostu (*Plac na Ponteroše*) ima še danes odmerjen prostor za prodajo cvetja. Ta cvetlični trg je zelo dobro obiskan, ker je zmerom ponujal različne vrste cvetja, od preprostega in domačega do gojenega. V primerjavi s sicer redkimi cvetličarnami je bilo tu cvetje cenejše in bolj sveže.

Po vojni sta bila živilski in cvetlični trg odprta tudi ob nedeljah in praznikih. Tržni red v preteklosti ni točno

določal delovnega urnika. Prodajalke so bile na trgu tudi po dvanajst ur, ker če so imele več neprodanega cvetja, so raje počakale na morebitnega kupca. Od poldne do treh je bilo najmanj dela.

V 60. letih so stojnice s cvetjem smele prodajati ob praznikih, in sicer do 13. ure. Pred dvajsetimi leti je red določal, da morajo rožnarce delati 41 ur tedensko, kar pa se jim je zdelo smešno, saj so navadno delale veliko dlje. Urnik je bil zelo naporen zlasti za tiste, ki so imele majhne otroke. Ob nedeljah so se vračale domov šele po 15. uri, močno utrujene; *pozimi use umrznjene 'nu poleti use segrete*.

Stojnice (*banki*) so bile razvrščene v dveh vrstah. Bile so lesene in prepleškane z zeleno barvo. Imele so predal, ki se je lahko zaklepal, in pod njim omarico za pripomočke. Tržaške stojnice so imele to posebnost, da je bil delovni pult premičen in z dvojnimi dnom, da so lahko prodajalke razstavile posode s cvetjem tudi ob močni burji. Ploh so poslonile ob strani, da je dodatno ščitil cvetje.

Pred soncem so cvetje zaščitile s platneno streho, ki pa jo je burja večkrat raztrgala. Stojnico so zasilno zasencile tudi z rjuhami, ki so jih obešale s ščipalkami.

K opremi je sodil tudi lesen podstavek, na katerega so ob nalivih stopili tudi kupci. Če ni bilo dela, so rožnarce posedale na višjem stolu, ki je lahko služil kot delovna površina; posode so razstavljale po lesenih klopeh ali podstavkih. Rože so hranile v različnih medeninastih in pocinkanih vazah in vedrih, v katerih je voda dalj časa ostajala hladna. Vodo so kljub temu morale menjati trikrat na dan: zgodaj zjutraj, opoldne in preden so cvetje spravile v skladišče.

Opremo in cvetje so shranjevale v skladišču, ki je bilo v neposredni bližini in katerega lastnica je rožnarcam prodajala ovojni papir. V 50. letih so stojnice ostajale zunaj čez noč. Takrat je stojnice in klopi izdeloval mizar Karlo Besednjak, p.d. *Karletu s Stare Gore*, iz Barkovelj.

V skladišče so se zatekale tudi same prodajalke ob hudem mrazu, veliki burji ali nalivih. Neko leto so zaradi mraza ostale v skladišču tri mesece.

Skladišče je služilo tudi branjevkam, zato je bilo zelo natrpano. Če so hotele razstaviti vsaj nekaj cvetja, so morale izvleči iz skladišča vse stojnice. Stojnice in vsi pripomočki so bili oštevilčeni, da ne bi prišlo do neljubih zamenjav ali kraje. Pri pospravljanju je navadno pomagal kak moški, ki je za to dobil plačilo od prodajalk. Ko v skladišču še ni bilo telefona, so morale prodajalke v bližjo gostilno Scaniol, kjer so v zameno kaj malicale ali popile.

V preteklosti so rožnarce imele težave s podganami, ki so ob deževnih dneh prilezle iz kanalov. Zgodilo se je, da so se ugnezdile v skladišče in povzročile veliko škodo, saj so v eni noči zgrizle šope po 50 nageljnov ali uničile že izdelane pogrebne blazine. Šele temeljit razkuževalni poseg občinske uprave jih je dokončno uničil.

Prodajni prostor je bil točno odmerjen (6 kvadratnih metrov). Najboljša mesta so bila prva oziroma zadnja v vrsti, ker so bile stojnice vidnejše in so imele več razstavnega prostora. Da ne bi bile nekatere prodajalke prikrajšane, so se stojnice vsak dan krožno pomikale (*prekladale*) za eno mesto naprej. Tisti dan, ko je rožnarca imela *prve pošto*, je prišla na trg bolj zgodaj in za tisti dan naročila več cvetja.

V 60. letih je najboljšo prvo mesto bilo na levi strani, kamor so kupci lahko prihajali z avtom. Ko pa so ta prehod zaprli in ga odprli na drugi strani, je postal slednji boljši.

Zaradi mesta so se včasih prodajalke sporekle; po navadi je zadostovalo že opozorilo: "*Dej, spravi, kaj se mi taku šireš!*" ali "*Kaj boš pršla na ceisto al' na uni plac?*"

Za red je skrbel tržni nadzornik, ki so mu Tržačani posmehljivo pravili čuvaj radiča (*guardia radičo*). Kaznoval je prodajalke, če so zasedle več prostora, niso pometle okrog stojnice ali niso spoštovale urnika.

Če so zbolele, so morale vse cvetje odvreči. Že zaradi krajše odsotnosti so lahko izgubile odjemalce. Ob porodu jih je za dva meseca nadomestila kaka sorodnica ali neumorna Miroslava Prašelj, p.d. *Mirka od Vrhovca*, s Proseka, ki še danes kljub visoki starosti še vedno priskoči rožnarcam na pomoč.

Nova generacija rožnarc je v 90. letih začela posnemati cvetličarne, opuščala preprosto cvetje in se z bolj dragocenim lotila novih aranžmajev. Narasla je uporaba ovojnega papirja, od prosojnega do barvanega krep papirja in trakov, kar je dodatno bremenilo njihove blagajne. Promet na cvetličnem trgu se je zmanjšal tudi zaradi premestitve mrliških vežic iz središča mesta na pokopališče pri Sv. Ani, ker je zato upadlo povpraševanje po pogrebnih vencih in cvetju za žalne svečanosti.

ROŽNARCE Z RUSEGA MOSTA

V začetku stoletja je na trgu prodajala Jušta Ban Čuk in kasneje hči Ana Čuk (Zuccoli) Regent (Reggente), p.d. *Anica Čukova od Jušte*, in neka rožnarca, ki se pisala Starc, p.d. *Spodfarneda*. Med drugo svetovno vojno so Marijo, por. Rustija, p.d. *Od More*, iz Gabrovca odpeljali v nemško taborišče, od koder se ni več vrnila. Njeno dovoljenje je podedovala nevesta Nada, ki pa ga je zaradi družinskih razlogov vrnila občinskemu uradu.

V 40. letih sta imeli stojnico Marija Regent, p.d. *Mara od Karlina*, *Šemunetova*, in sestrična Ivanka Regent, p.d. *Anka od Ninta Bska*, obe s Proseka. Njunega mesta ni prevzel nihče.

Leta 1946 je bilo na trgu 14 rožnarc, razvrščenih v dve vrsti: Pepa Danev (Danieli) s Kontovela, ki je stanovala v Rojanu, Flora Danev (Danieli), ki je stanovala na Školjetu, sestri Pavla in Marija Starc, p.d. *Marička Duhtrva*, s Kontovela, ki pa je stanovala na Proseku,

sestri Marija Lukša Ban, p.d. *Brentica*, in Ivana Lukša, p.d. *Vanka Brentica*, s Proseka, Lea Verginella iz Križa, ki je živela v Trstu, Rika Prašelj Starc, p.d. *Prašljeva*, s Kontovela, Silvana, por. Jerman, ki je stanovala v Trstu, Matilda Hlača z Grete, Marija Ukmar Blažina, p.d. *Mara Trebunačeva*, s Proseka, Zofija iz Škednja, Marija Jež Cataruzza, p.d. *Iči*, in Marija Jež Jerman, p.d. *S Stare Gore*, obe iz Barkovelj. Slednja je bila hči rožnarce Viktorije Gulin Jež, ki je prodajala cvetje na Goldonijevem trgu. Ona je dovoljenje prevzela po tašči Uršuli Ferluga Jež, p.d. *Uorška s Stare Gore*, iz Barkovelj, ki je prodajala na Goldonijevem trgu. Mesto Marije Jež Jerman je v drugi polovici 20. stoletja prevzela nevesta Nives Furlan Jež, ki je še zadnja "prava" rožnarca na Rusem mostu.

Tudi Marija Jež Cataruzza je prevzela dovoljenje po materi Juliji Turk Jež, ki je prodajala cvetje v košari na Goldonijevem trgu in bila sestrična Viktorije Gulin Jež.

Marija Ukmar Blažina, p.d. *Trebunačeva, Od Pineka*, je začela delati kot rožnarca leta 1946 pri sedemnajstih letih, potem ko je podedovala dovoljenje tete Helene Rupel, p.d. *Lienčke Trebunačeve*. Spomladi na veliki četrtek jo je mati s šopom tulipanov poslala na trg. Prva povojna leta je bilo malo dela in še ni imela svojih stalnih odjemalcev, zato čez zimo ni prodajala in zopet začela o sv. Jožefu, 19. marca. Marija je z možem obdelovala veliko njivo v Dulanji vasi na Kontovelu, kjer sta gojila vrtnice. Ko se leta 1989 upokojila, je njeno mesto prevzela Manuela, ki pa je po nekaj letih opustila preveč utrudljiv poklic.

Svojo stojnico je imela Kontovelka Mirela od *Pineka z Dulanje vasi*, ki je bila v sorodstvu z Marijo Ukmar Blažina. Bila je vedno skrbno oblečena, tudi pozimi, ko si je nad plašč nadela predpasnik. V 50. letih je od doma odhajala že ob 5.25 zjutraj s prvim avtobusom, ki je prevažal proseške mlekarice in nabiralke cvetja. Cule s cvetjem in vrče (*liempe*) z mlekom je voznik natovoril na strešni prtlačnik. Mirela se je vračala domov ob 17. uri s polno torbo živil.

Pogrebne vence je pripravljala najbolj podjetna in izkušena rožnarca Pepka Štoka, p.d. z *Vrha*. Če so jih kupci naročili drugim rožnarcem, jih je Pepka izdelala zanje. Na Proseku je vence izdelovala še Marija Verša, p.d. *Fika*. Polagoma so se izdelovanja lotile še druge; zlasti v 70. letih, ko je "*vsak mrlič imel po pet girland*". Kasneje je ogrodje (*grešt*) iz leske in slame pripravljala mož rožnarce Silvane Jerman. Pri njem so kupovale že izdelana ogrodja, palmove liste in cvetje.

Zanimiv je podatek, da so pogrebni venci tržaška posebnost, in kot take jih je nekdo pred nekaj leti zaščitil s patentom na tržaški trgovinski zbornici. Če je bil izdelan z enim palmovim listom, so mu pravili *štetanija*, če s petimi, pa *palma*. Najbolj razkošen je bil sestavljen iz dveh vencev in sedmih listov.

Iz Podlonjerja je bila Marija Gerdol Hrovatin, ki je v prvi polovici 20. stoletja imela posebno dovoljenje za stojnico s cvetjem na Goldonijevem trgu. Na trgu je delala dvaintrideset let. Že njena mati Marija Kjuder Gerdol iz Gerdoličev z Rocola je imela avstro-ogrsko dovoljenje za prodajo domačega cvetja na cesti s košaro. Po poroki se je Marija preselila na možev dom v Podlonjer. Pri prevažanju cvetja si je pomagala z oslom, zaradi česar so v vaški gostilni po napevu znane narečne pesmi posmehljivo prepevali: "*... magari col mus dela rožnarca in America voio andar...*"

Zasluzka ni bilo veliko, da bi krila stroške, ki sta jih imela ob nakupu konja in za plačilo številnih davkov, zato je njen mož okrog leta 1925 odpotoval v Ameriko. Marija, p.d. *Marička Rožnarca*, je ostala doma s sinom Pinom in hčerama Anico in Tončko. Po moževi vrnitvi si je uredila delno vkopan in ogrevan rastlinjak, v katerem je gojila novejša in posebne vrste cvetja. V 30. letih so bili njeni med prvimi, ki so gojili tulipane iz Nizozemske. S tujimi strokovnjaki se niso mogli sporazumeti, vendar so se dogovorili, da jih bodo izplačali šele po prodaji.

Marija je prodajala domače cvetje, ki ni bilo preveč obstojno: vrtnice, brkljate nageljčke (*tauženti*), posebno vrsto marjetic temno in svetlo oranžne barve, plamenke (*floks*), mačehe (*čukce*) in spominčice (*meinnicht*), ki so "rasle na gredah kot radič". Med lončnicami so njeni kasneje gojili mesnate rastline.

Značilne staromodne tržaške šopke so sestavljali: dišeči grahor in pajčolanka, plamenke različnih barv, verbena ali spominčice, ki so imele v sredini vetrnico (bot. *Anemone coronaria*). Obrobili so jih s praprotjo ali pajčolanko.

Sl. 6: Cvetlični trg na Rusem mostu - rožnarca Marija Ukmar Blažina, p.d. Mara Trebunačeva, s Proseka, l. 1953 (Foto: M. Magajna, Arhiv OZE).

Foto 6: Il mercato dei fiori in Piazza del Ponterosso - la fioraia Marija Ukmar Blažina detta Mara Trebunačeva di Prosecco, anno 1953 (Foto: M. Magajna, Archivio OZE).

V 50. letih je zet zgradil štiri rastlinjake, v katere je z brežine pritekala voda, kar je bilo za tiste čase izredno ugodno. Gojili so dalije, gladiole (*spade*) in ivanjščice kot tudi lončnice. Doma so pripravljali tudi nagrobne vence.

Vsa družina je Mariji pomagala in o božiču je bil pravi praznik, ko so doma pripravljali šopke za srečo. Hči Ana Hrovatin Sarti je prodajala na Rusem mostu do leta 1972, ko je postalo obvezno plačevanje pokojninskih prispevkov. Ana je imela lepo in primerno besedo, zato se je znala prikupiti ljudem. To je bilo zelo pomembno zaradi takratne močne konkurence.

PRODAJALKE SADIK - PIANTARCE

Leva stran cvetličnega trga, od hišne številke 6 dalje, je bila namenjena sezonskim prodajalkam lončnic in sadik (*piantarc*). Navadno je bilo do šest prodajalk, ki so imele dovoljenje za sezonsko prodajo zelenjavnih sadik, šopkov dišavnic, sivkinih butaric, čebulnic, lončnic gorečk, vrtnih ciklam in trobentic. Preprodajale so šopke navadnih ciklam, sivke, mačehe, narcise (*trombončke*), gostoliste astre (*setembrine*), navadno žuko (bot. *Spartium juniceum*) in hijacinte, ki so jih ljudje kupovali za dom, urad ali pokopališče.

Piantarce so prihajale na trg zgodaj spomladi, ko so vzcetele prve hijacinte, in ostajale do novembra, ko so odcvetele zadnje martinke. Niso imele stojnic in niti senčnikov, zato so svoje blago razstavile na tleh in ostajale na trgu le do 13. ure. Zadnje *piantarce* so bile doma z Grete, in sicer neka Štefanija in pred njo njena mati, Sonja Cibic, p.d. *Fičurna*, in pred njo tašča Tereza Ralza, Paolina in še do današnjih dni Olimpia, por. Rebec. Danes sta na Rusem mostu le dve prodajalki lončnic in sobnih rastlin, ki pa se bistveno ne razlikujeta od rožnarc. Od leta 1985 imajo *piantarce* pult, senčnike in razna stojala, ki jih spravijo v skladišče. Prodajajo tudi rezano cvetje in pripravljajo vse vrste cvetličnih aranžmajev.

CVETJE ZA GIOVANINA

Do danes se je na trgu ohranila posebna navada (čeprav vedno manj občutena) ob praznovanju sv. Ivana. Leta 1751 so od primestnega naselja Sv. Ivan speljali vodo po terezijanskem vodovodu (*akvedotu*) v tri glavne mestne vodnjake, ki jih je izdelal Giovanni Francesco Mazzoleni. Fontano na Rusem mostu krasi deček, ki so ga Tržačani imenovali Giovanin (Ivanček). Na njegov godov dan, 24. junija, so ga rožnarce okrasile s cvetjem, branjevke pa z zelenjavo.

POKRITA TRŽNICA

V 19. in v začetku 20. stoletja so imele prodajalke cvetja svoje prodajno mesto tudi na Galdonijevem trgu

(*Plac od drvi*), ki je veljal za kmečkega. Tu so ženske prodajale hkrati cvetje, dišavnice in zelišča. Ta živilski trg je izginil, ko je tržaška občina leta 1935 v bližini zgradila pokrito tržnico (*Pokrite plac*). Potujoče trgovce, branjevke in prodajalke cvetja so z žrebanjem (*srečkanjem*) premestili v novo tržnico in na Garibaldijev trg (*Placet*, 1900) oziroma na bolj oddaljen Trg Perugino.

V tržnici so prodajalke cvetja namestili sredi stopnišča blizu vhoda. Ob odprtju je tržaška občina darovala vsaki lesen delovni pult, (60 x 41 x 67 cm), klopco zelene barve (80 x 23 x 34 cm), 6 aluminijastih vaz in zalivalko.

Na začetku je bilo bolj malo dela, ker si je bilo treba pridobiti odjemalce in ker je kmalu zatem izbruhnila vojna. Sprva so bile prodajalke nezadovoljne, da so prišle v zaprt prostor, ker so bile prepričane, da je bilo na trgu več prometa in zato tudi več možnosti za prodajo.

Rožnarce so vsakih štirinajst dni pomaknile svojo klopco za eno mesto dalje. Prvo mesto je bilo najboljšo, ker ga je vsakdo najprej opazil, zato so morale biti takrat pozornejše. Kasneje, ko so že imele svoje stranke, je bilo to mesto manj pomembno.

V povojnih letih je zaprtje mejnih prehodov hudo prizadelo tržaško trgovino. Ko pa so leta 1957 zopet odprli meje, so tržnice zaživele in v nekaj letih so kupci iz Jugoslavije napolnili tržaške trgovine in blagajne. V tržnico se je stekal ogromen kapital; prodajalci oblačil (*štrac*) so zvečer odnašali polne vreče dinarjev. Tudi prodajalke cvetja so v tistih letih veliko prodale; največ kupcev je prihajalo iz Istre, s Krasa in Postojnskega.

Sl. 7: Trg na Rusem mostu - Giovanin, okrašen s cvetjem in zelenjavo, 23. 6. 1961 (Foto: Giornalfoto, Arhiv CMSA, 10/2571).

Foto 7: Piazza del Ponterosso - il Giovanin addobbato con fiori e verdure, 23-VI-1961 (Foto: Giornalfoto, Archivio C.M.S.A., 10/2571).

Sl. 8: Ob odprtju pokrite tržnice na Carduccijevi ulici, l. 1936 (Foto: Giornalfoto, Arhiv CMSA, 23017).

Foto 8: L'inaugurazione del mercato coperto in via Carducci, anno 1936 (Foto: Giornalfoto, Archivio C.M.S.A., 23017).

Zlasti s Koproj so veliko delali, tudi zato, ker je bila na trgu blizu tržnice glavna avtobusna postaja.

Ker ni bilo na slovenski strani cvetličarn, so kupci iz Slovenije kupovali cvetje za razna praznovanja in slavja: cvetne košare za poročna slavja, šope po 50 rdečih nageljnov ob dnevu mrtvih ali proslavah, bele nageljne za poroke in vence za grobove.

V 60. letih je neka Tržačanka ob svojem povratku iz Avstralije naročila kar 22 vencev, ki jih je rožnarca izdelovala štiri dni. Ogrodje ji je izdeloval neki Tržačan, ki se je izšolal za cvetličarja. Uporabljal je leskove in jesenove palice. Glede na denarne možnosti so ljudje naročali (*ukazali*) *palm* z enim, dvema, tremi ali več listi.

Na tržnici je bilo rožnarcom lepo, ker so v stiku z ljudmi pozabile na hude trenutke in napor (*fadigo*). Dora Terčič Husu, p.d. *Dorka Terčičeva*, s Proseka je šla v mesto peš, tudi ko je bila cesta vsa ledena. Tudi če ji je mož prigovarjal, naj ne hodi v takem vremenu iz hiše, se je še v temi spustila proti mestu, ker je bila navadno do svetilnika na Greti cesti že prehodna, pa tudi naročeno cvetje je bilo treba oddati.

Po vojni je v zimskem času prihajalo cvetje z vlakom iz Sanrema v treh dneh. Sprva so ga rožarce naročale pri zastopniku, potem pa so prodajalcu skupno pošiljale brzovjavo ali mu telefonirale. V pletenih košarah (150 x 70 x 40 cm) so bili nageljni, vrtnice, vrtno vetrnice (*anemoni*), rimske vijolice, marjetice, ognjič (*kalendule*) in gojeno zelenje (*plumosus*). Cvetje je bilo skrbno zloženo, a se je med prevažanjem večkrat poškodovalo. Pletene košare pa so rožnarce uporabljale kot ogrodje za cvetlične blazine in vence. V 60. letih so v poletnem času dobivale cvetje tudi iz Toskane.

V naslednjih letih so cvetje dovažali s tovornjaki in postopoma so se pojavili prodajalci na debelo. Prva skladišča so imeli prav sanremski prodajalci, Maron na Akvedotu in Morandi v Terezijanski četrti. Ko so v 70. letih finančni stražniki izvajali strogo kontrolo in uvedli fakture, so rožnarce odkupovale cvetje v skladiščih.

V preteklosti je šlo dobro v prodajo vse cvetje, zadnja desetletja pa se je prodaja zmanjšala, ker so kupci postali izbirčni in zahtevni. Odkar so premestili glavno avtobusno postajo, se je na tržnici močno zmanjšal promet z Istro.

Pred tržnico so nabiralci iz Istre prodajali divje beluše (*šparange*). Včasih so pri rožnarcah pustili polne torbe in na cesti imeli le po deset šopkov, da so bili manj vidni za mestne redarje.

ROŽNARCE V POKRITI TRŽNICI

Po vojni je bilo v stavbi tržnice štirinajst prodajalk, med katerimi so bile najbolj številne Prosečanke, in sicer Justina Starc, p.d. *Z mlake*, sestri Marija Ban Verša, p.d. *Mara od Fike*, in Lojzka Ban Pertot, p.d. *Mužinova*, Marija Danev Husu in Dora Terčič Husu, p.d. *Dorka Terčičeva*, Marija Škerk, p.d. *Škerkova*, in Uršula Briščik, p.d. *od Ušajke*. S Kolonkovca je bila Gina Danev, p.d. *Gineta*, od Sv. Vincencija Jožefa Vertovec, p.d. *Pepina*, z Rocola Peppina Vertovec, p.d. *Krašovka*, z Grete Gina Pečenko in Ivana Špehar ter od Sv. Ivana Justina Turko. Pred vojno je v tržnici prodajala Rozalija, p.d. *Zala Kaučeva*, s Proseka, ki je bila med vojno internirana.

Leta 1972 je bilo osem prodajalk, ki so zato lahko zasedle več prostora in so uporabljale večje stojnice s trgov. V mestu je bilo vedno več cvetličarn in na mestne trge po prihajali potujoči prodajalci s tovornjaki. Nekdaj zvesti odjemalci so začeli kupovati njihovo cvetje v šopih in so k rožnarcom prihajali samo po okrasno zelenje.

Leta 1989 je Dora Terčič Husu šele pri osemdesetih opustila prodajo in vrnila dovoljenje. Rožnarc je bilo vedno manj, ker so ljudje postali bolj izbirčni in so začeli kupovati posebno cvetje. Zaradi davkov so cene narasle in kupci si niso več privoščili cvetja za dom. Danes so na tržnici še štiri rožnarce, od teh sta dve potomki rožnarce iz Podlonjerja oziroma *piantarce* z Grete.

PRODAJALKE ZELIŠČ, DIŠAVNIC IN UŽITNIH RASTLIN

Do pred nekaj meseci sta na tržnici delali še dve prodajalki dišavnic (*vendurigla*), 80-letni Vera in Nora, p.d. *Činkovi*, s Kontovela. S culo sta nabirali samonikle užitne rastline, zelišča in dišavnice, kot so rožmarin, regrat *douji radič*, žajbelj (*douji žajbelj*), lovor (*lumber*), koprive, melisa, navadni komarček (*koromač*), hren, navadni bljušč (*brškandole*), beluši (*brščike*), sivka (*špagieta*), in tudi samoraslo cvetje, kot so narcise, ivanjščice

in španski bezeg. Prodajali sta tudi kraški šetraj (*lesička*, bot. *Satureja montana*), ki so jo na Proseku uporabljali pri zdravljenju vnetih dihal in bolečinah v trebuhu pri otrocih.

Od doma sta odhajali s prvim avtobusom ob petih zjutraj in ostajali na tržnici do dveh. Na domačem vrtu in v okolici sta do mraka nabirali zelišča in cvetje. V hramu njune rojstne hiše sta rastline očistili in jih vezali v šopke. Šele pozno zvečer, večkrat tudi opolnoči, sta s culo na glavi šli skozi vas v novo hišo spat.

DRUGE STOJNICE IN PRODAJNA MESTA

Veliki trg (Piazza Grande, *Ta velike plac*, danes Trg zedinjenja Italije). V 19. stoletju je bila tržnica pred mestnim magistratom, kjer je ob živilskem bil tudi cvetlični trg. Po letu 1871, ko so preuredili občinsko palačo, so tržnico preselili na Rusi most. Dovoljenje za prodajo svežega cvetja v bližini ljudskega parka so leta 1880 imeli: Jakob Bandel, Jakob Fonda (kiosk) in Jurij Sancin pri h. št. 586. (BCT. AGS, 174)

Goldonijev trg (Piazza della legna, *Plac uod drvi*). Od leta 1820 so tu prodajali drva, na središčnem privzdignjenem prostoru pa sadje, zelenjavo in cvetje.

Trg Hortis (Piazza Lipsia). Trg s parkom je nastal že v začetku 19. stoletja. Na njem je bila manjša tržnica s sadjem, zelenjavo in cvetjem.

Dovoljenje za prodajo na cesti je imela Lidija Milič, p.d. *Huslova*, s Kontovela, ki je na robu trga do pred nekaj leti prodajala svoje cvetje, danes pa je med zadnjimi, ki prodaja pletene oljčne vejice.

Nabrežje (*Merkať, Ta večje plac, Plac na debielo*). Do leta 1936 je bila tržnica na odprtem, na mestu, kjer je danes Dom pristaniških delavcev. Potem so jo preselili na Ul. Oktavijana Avgusta, kjer je še danes redki okoliški vrtnarji prodajajo svojo zelenjavo in cvetje.

Trg Garibaldi (Piazza della Sraga vecchia, *Placet, Na šrange*). Trg je nastal v 30. letih 19. stoletja, in na njem je bila od leta 1849 mestna mitnica. Okrog vodnjaka je bil že v 19. stoletju živilski trg, ki pa so ga l. 1936 premestili v pokrito tržnico.

Po drugi svetovni vojni je bilo tu šest stojnic prodajalk cvetja. Med njimi so bile Barkovljanka Marija Brecelj Bratina, p.d. *Uaperta*, in Prosečanki Ana Cibic Bogatec, p.d. *Anica Čibčeva z Bošketa*, ki se je kasneje preselila na bližnjo Ul. Matteotti (nekdanj Ul. Media), ter Neža Ukmar, ki je prodajala še v 90. letu starosti. Druge so bile *forešte*.

V 50. letih si je istrski priseljenc Schiulaz, ki je stanoval v Barkovljah, odkupil dovoljenje in z družino prodajal na trgu. Od leta 1970 so z dostavnimi vozili začeli prihajati Furlani; ker so bili delavni, pošteni in pridni, *so znali nejdēt soud*. Danes je na trgu en sam kiosk in občasno se pojavljajo dostavna vozila s potujočimi prodajalci cvetja.

Trg Perugino. Današnji trg in tržnica sta nastala šele

v 30. letih 20. stoletja. Od leta 1936 je tu cvetje prodajala Marija Starc Prašelj, p.d. *Z mlake*, s Proseka.

Trg Puecher pri Sv. Jakobu (nekdanj Trg Giuliani). Trg je nastal v drugi polovici 19. stoletja. Pred drugo svetovno vojno je tu svojo stojnico imela Savina Rupel s Proseka. Njena nevesta Alida je odprla cvetličarno na Istrski ulici. Po vojni sta bili na trgu še dve prodajalki cvetja, Dušana Starc s Kontovela in Ivanka Verša, p.d. *Vanka od Cikneh*, s Proseka, ki se je nato preselila v bližnjo cvetličarno rožnarce Viktorije Verša s Proseka.

Istrska ulica pri Sv. Jakobu. Dovoljenje za sezonsko prodajo cvetja na cesti je imela Ana, p.d. *Anca*, s Proseka in kasneje Marija, p.d. *Od Ance*, s Proseka, ki je kasneje na isti ulici odprla cvetličarno Riviera, katero jo danes upravlja hčeri Vanda in Vera.

Ulica Giulia pri Sv. Ivanu (Rotonda del Boschetto). Do leta 1970 je imela tu svojo stojnico Dragica Kapun, danes ima kiosk mlada Tržačanka.

Ulica Giulia. Čeprav je bil Ljudski vrt zgrajen že leta 1850, je prodajno mesto pred njegovim vhom razmeroma novo. V 70. letih 20. stoletja je tu imela svojo stojnico Antonija Ščuka, p.d. *Tončka Ščukova*, iz Gabrovca, ki je triindvajset let prodajala rezano cvetje. Pred desetimi leti je na njeno mesto prišla neka Srbkinja. Danes na njenem mestu prodaja rezano cvetje mlad Tržačan.

Drevored 20. septembra (Via dell'Acquedotto, *Akvedot*). Drevored je nastal v začetku 19. stoletja. Leta 1912 je Ivanka Gerdol (r. 1865) z Rocola imela dovoljenje za prodajo svežega in umetnega cvetja pri hišni številki 10.

Pred gledališčem Rossetti ima še danes svoj kiosk Kati Ban s Proseka, pred njo pa je bila Ivanka Regent, p.d. *Z društva*, s Kontovela.

Ulica Coroneo. Leseno stojnico je tu imela Ana Štoka, p.d. *Anica, Netka Roštova*, s Proseka. Na trgu je bila dvainpetdeset let, od leta 1936 do leta 1988, ko je bila stara 87 let. Dovoljenje je odkupil Tržačan, ki še danes uporablja njeno stojnico.

Ulica Ruggero Manna. Valerija Scheimer je tu prepuštila svoje mesto sestrični Evi Scheimer iz Barkovelj, ki je do leta 2000 imela lesen kiosk; njeno mesto je nato prevzela mlada Škedenjka.

Ulica Rittmeyer. Tu je stojnico najprej imela Ana Orel, p.d. *Anica od Orla*, in zatem Sonja Cibic, p.d. *Fičurna*, obe s Proseka. Danes upravlja kiosk tržaški par.

Trg Oberdan (Piazza della Caserma). Na začetku je bila tu Ivana Štoka, p.d. *Vanka Vardjanova*, pozneje in do 90. let je dovoljenje prevzela Justina Štoka s Kontovela, danes pa je v kiosku Elena Prašelj, tudi s Kontovela.

Barkovlje. Na nabrežju ob cerkvi so bile v preteklosti štiri sezonske prodajalke cvetja (*rožnarce na pu*), danes je še ena.

Pokopališče pri Sv. Ani. Zgrajeno je bilo leta že 1826. Leta 1912 je dovoljenje za prodajo tu imela Ivanka Cister Zerjal (rojena v Petrinjah l. 1861) iz Škednja. V 60. letih 20. stoletja je bilo pred vhodom približno 30 stojnic z imenom rožnarce. Prodajalke so bile iz Škednja, Kolonkovca, od Sv. Ane, iz mesta in ena Devičanka, ki se je primožila v Trst. V bližini vojaškega pokopališča je še ena stojnica in od leta 1995 so v podhodu novega pokopališča trije prodajalci rezanega cvetja.

LETNI CIKLUS CVETLIČNEGA TRGA IN PRODAJE

Prodaja cvetja je bila odvisna od letnih časov in od cerkvenih praznikov, kot so vsi sveti (*vahte*), božič in velika noč (*vuzem*). Največ dela je bilo decembra, najmanj pa januarja in februarja. Ker so zlasti starejši kupci obhajali svetnike, praznovali godov dan in ker se je veliko ljudi imenovalo po svetnikih, je bilo mogoče že vnaprej predvideti, kdaj se bo prodaja povečala.

Sl. 9: Grič sv. Justa - prodaja oljčnih vejic pred stolno cerkvijo na cvetno nedeljo, 22. 3. 1964 (Foto: Giornalfoto, Arhiv CMSA, 5000/1114).

Foto 9: Il colle di S. Giusto - vendita dei ramoscelli d'ulivo davanti alla cattedrale la Domenica delle Palme, 22-III-1964 (Foto: Giornalfoto, Archivio C.M.S.A., 5000/1114).

Rojan. Na živilskem trgu ob cerkvi (zgrajeni l. 1862) sta v 50. letih bili dve rožnarci, Marija Ban s Proseka in Marija Terčič Ukmar, p.d. *Spudna*, sestra rožnarce Dore Husu, ki je odkupila dovoljenje od Marije, p.d. *Mandrijara*, iz Barkovelj.

Pomlad

Iz Barkovelj so prvi šopki belih, roza in modrih hijacint prihajali na trg že februarja. Nekoliko kasneje so s kontovelskih in proseških paštnov prihajale vrtno hijacinte (*cjentne*, *cjentle*, bot. *Hyacinthus orientalis*), razne vrste narcisovk (*tromboni*) oziroma samorasle narcise (*jurjevke*). Te niso potrebovale posebne nege; pred pomladjo, ko so moški obrezovali trte in jih *opleli*, so mimogrede poskrbeli tudi za čebulnice.

Zgodaj spomladi so na trgu prodajali vrbove vejice (*mačice*, *mucke*, bot. *Salix caprea*), ki so jim Tržačani pravili "gattini". Ker rastejo na vlažnih oziroma ilovnatih tleh, so jih Prosečanke hodile brat k Doberdobskem jezeru.

Tabela 1: Cerkveni prazniki in svetniki

Tabella 1: Festività religiose e santità

Dan	Ime svetnika	Vrsta cvetja
2. februarja	sv. Marija	Vrtne hijacinte
19. marca	sv. Jožef	
25. marca	sv. Marija	
13. junija	sv. Anton	
21. junija	sv. Alojz	
24. junija	sv. Ivan	
29. junija	sv. Peter in Pavel	
26. julija	sv. Ana	
15. avgusta	sv. Marija	
8. septembra	sv. Marija	
12. septembra	sv. Marija	
21. novembra	sv. Mati božja zdravja	
8. decembra	sv. Marija (brezmadežno spočetje)	

Med zgodnjim cvetjem, ki so ga prodajali v manjših

šopkih, so bili zvončki, trobentice in vijolice. V 30. letih so iz Parme prihajale znamenite temno vijoličaste in močno dehteče vijolice. V barkovljanskih vrtovih in tudi v zavetrnih dolinah na Proseku so gojili velike (*pitane*) vijolice, ki pa so bile *prez duhà*. V modi so bile tudi njim podobne pisane mačehe. Za majhne šopke so bile nepogrešljive letne spominčice, temnejše barve kot letne, ki so se pojavljale kak mesec pozneje.

Med prve izredno cenjene znanilce pomladi so spdale tudi cvetoče breskvine veje. Mladike so prodajali s še zaprtimi popki, ker so na toplem hitro vzbrsteli.

Veliko priložnost je za družine in sleherni kmetico iz Barkovelj, s Kontovela in Proseka predstavljala cvetna nedelja (*uoljčna nedelja*). Na Kontovelu so moški teden prej hodili v *Bakadjezo* (Kontovelska reber) obrezovat oljke. Doma so ženske in otroci pripravljali oljne vejice (*plet uoljčevno*, Kontovel; *muotat uoljčevno*, Barkovlje). Najprej so vejico razrezali na koščke, ki so imeli po en par listov, in jih potem spleтали na novo vejico. Te so okrasili z nabožnimi sličicami (*piltki*), ki so jim prišili pisane papirnate trakce. V *drogeriji* so kupovali pole s svetniki in barvan papir in so jih doma razrezali. Ena sama družina je lahko izdelala do petsto vejic (*samčkov*, Prosek; *psegjerčkov*, Kontovel). Delali so daleč od ognja, ker bi se sicer listi zvili, posušili in hitro odpadli. Zavili so jih po deset v vlažno cunjo in jih zložili v košaro ali culo.

Visokim in bolj dodelanim oljčnim vejam (do 50 cm) so pravili *palme*. Vejo so okrasili z vencem iz beke, ki so ga prepletli z oljčnimi listi. Nanj so prišili tri nabožne podobice. *Palm* je bilo največ deset, ker so bile namenjene duhovščini in izbranim kupcem. Ta oblika je šla v pozabo že pred nekaj desetletji.

Ženske so na cvetno nedeljo prodajale oljne vejice pred cerkvami že zelo zgodaj. Dogovorile so se, kje bodo prodajale, da bi se njihove poti ne križale, in porazdelile po mestnih okrajih, kot npr. pri Sv. Jakobu, Sv. Ivanu in Sv. Justu, kjer so ob različnem času potekali mašni obredi.

V 50. letih so pred cerkvijo Sv. Antona Novega začeli hudo preganjati domače prodajalke. Tamkajšnji duhovniki in nune so podili kmetice in prigovarjali vernikom, naj ne kupijo njihovih vejic, ker niso blagoslovljene in zato neveljavne. Duhovščina je ponujala svoje palme: preproste oljne vejice, na katerih je bil z rdečim trakcem pripet bel listič z zelenim napisom Pax. Ta okras je postal očiten italijanski "tricolore" ravno v času, ko se je odločalo o pripadnosti Trsta. K sreči so kmetice povečini vse prodale, ker se niso zlepa vdale, in če so jih *"farji zapodili z enga kraja, so šle na drugi"*.

Če je bilo vreme lepo, je bil tudi zaslužek dober. Matere so se domov vračale s kakim priboljškom, kot npr. kremne rezine, in polno možnjo drobiža, ki so ga vsi hiteli preštovati. Z zaslužkom so si ženske nakupile nekaj živil, da so lahko za veliko noč spekle potice, *pince* in *titole*.

Danes na cvetno nedeljo lahko še opazimo posa-

mezne ženske s Proseka in Kontovela, ki s košarami ali z najlonskimi vrečami bolj ob strani cerkve prodajajo pletene oljne vejice po 2000 lir. Pred cerkvijo jim konkurenco še vedno delajo mestne gospe s preprostimi vejicami, od katerih gre izkupiček v dobrodelne namene. Slovenski oz. italijanski verniki se odločajo za svojo vejico, nekateri vprašujejo po določenih svetnikih (sv. Anton in sv. Jožef), več pa je ljudi, ki ne razločuje tradicionalnih od novejših vejic. "Dobre" pa bi morale biti vse, ker so, kot pravijo na Poseku, na oljni teden vse oljke blagoslovljene.

Za veliko noč so na trg prinašali oljne veje s Koprškega; rožnarce so vejico poklanjale zvestim odjemalcem ali z njimi okrasile cvetlične šope. Takrat so morale biti stojnice založene tudi s tulipani, sicer je cena po tem prazniku znatno padla. Če je bila velika noč pozneje, je njihova cena padla, ker so jih prinašali tudi s Krasa.

V 50. letih je srbska pravoslavna cerkev vsako leto za vuzem naročila pri neki rožnarci štiri vreče trave s kosmatim in lepljivim klasjem, ki so jo verniki med obredom spleтали v kitko.

Konec aprila so kmetice prinašale na trg dišeče šope španskega bezga (*majence*, bot. *Syringa L.*, Oleaceae) in snežnih kep (*bale de neve*), ki so jih gospe kupovale v glavnem za dom. Obe vrsti sta bili manj obstojni, zato so jih morale prodajalke čimprej oddati ali jih večkrat namakati v vedru (*štanjak*) z vodo.

Za dom ali za pokopališče pa so bili turški ali brkati nageljčki (*taužente*, bot. *Dianthus barbatus*). Iz Barkovelj in kontovelskega brega so bile tudi stare sorte vrtnic, ki so žal danes izginile. Spomladi so se pojavile najprej rumene potonike (*rmene na grm*, bot. *Paeonia*) in maja rdeče (*binkoštna ruoža*), ki so še danes zelo cenjene.

Stojnice so bile založene s perunikami (*iris*) in z ivanjščicami (*bedevanke*, *margerite*). Slednje so do pred tridesetimi leti barvali z anilinom, ker so bile navadne preveč *uordnar*. Zvečer so barvilo v prahu primešali vodi, in čez noč so se bele ivanjščice obarvale v modro barvo.

Poletje

V poletnem času so se na trgu pojavile cinije, velike ivanjščice, ognjič in samorasli nageljčki. Za obhajance in birmance so bili primerni gojeni dišeči nageljčki bele barve (*bjrmance*) in bela lilija (*lilija uod sv. Antuona*, bot. *Lilium candidum*). Bolj preproste cvetlične šope so rožnarce okrasile z materinimi drobtinicami (*mandrjanca*, bot. *Chrysanthemum parthenium*) in drugim samoraslim zelenjem. Junija meseca so *piantarce* prodajale divje beluše in vršičke navadnega bljušča. Ob sv. Amaliji (10. julija) so se pojavile gladiole in zatem daliije, ki so jih zaradi mehkih stebel uporabljali izključno za aranžmaje. Avgusta so vzcvetele enoletne astre. Zelo obstojno cvetje, primerno tudi za sušenje, so bili mrežica, suha roža (*semprevivi*, bot. *Helicrisium bracteatum*), vrtni srebrnik

(*medaje de papa*, bot. *Lunaria biennis*) in volčje jabolko (*lampjončki*, bot. *Physalis alkenkengi*).

Poglavje zase predstavlja sivka (*špagieta*) s Kontovela in Proseka, ki so jo gospe uporabljale za odišavljenje perila in odganjanje moljev. Iz sivkinih stebelc so kmetice izdelovale butarice, ki so spominjale na kladivce, zato so jim pravile *btk* (Kontovel) ali *čebula* (Podlonjer). *Btke* so izdelovali največ na območju Kontovela, Proseka in Križa, čeprav je bila ta oblika razširjena tudi drugod, kot npr. v Furlaniji, in sicer v Gradišču ob Soči (*sc'ioPET*), in obmorski Istri (*mazzo de San Antonio*). V začetku 20. stoletja so jim tržaške gospe pravile v narečju *bozzolai* (it. *bozzo*), ker je njihova oblika spominjala na sviloprejkini kokon. Ob koncu 19. stoletja so nekatere bolj spretno ženske s Poseka prepletale stebela na poseben način, da so oblikovala vzorec. Take butarice so bile namenjene le izbranim kupcem. Prosečanke in Kontovelke so *btke* prodajale v košarah na znameniti svetoivanski procesiji, ki je bila prvo nedeljo po 24. juniju. Še v 90. letih so nekatere ženske v nošah nosile blagoslovljat šopek poljskega cvetja in sivkin *btk*.

Na Kontovelu so skoraj vse družine izdelovale *btke*. Vsaka hiša je imela po nekaj grmov sivke, ki je uspevala na hišnih vrtovih ali robovih teras. Ko je cvetela, so moški poželi nekaj snopov, doma pa so ženske in otroci sveža stebelca prepognili in jih zavezovali v butarico. Delo je steklo hitreje, če so otroci stebelca osmukali; pri tem opravilo so si s koščkom blaga obvezali palec in sredinec, kajti sicer se na oglatih stebelcih lahko urezali. Otroci so stebelca zlagali skupaj, medtem ko so jih odrasli tesno zavezali in prepognili. Ko je bil *btek* končan, je kontovelska mati z njim nalahno potolkla po otrokovi zadnjici rekoč: "Tk,tk tk,(otrokovo ime) z *btkom* v rt." Kdor je bil spreten in hiter, jih je lahko izdelal tudi do petdeset. *Btke* so potem nesli vaškim *venduriglam*, ki so jih ob povratku s trga izplačale. Ženske so jih tudi same prodajale na cesti. Šopke sivke in *btke* so prodajale izključno *piantarce* in *vendurigle*.

Jesen

Zgodaj jeseni je bil trg dobro založen z dalijami, navadnimi in gostolistimi astrami (*setembrine*), tuberozami in mešanimi šopki za na grobove. Pred vsemi svetimi je bilo veliko domačih krizantem (*mrtinke*, *mrtinke*), *goriških* in sanremskih *turnov*. Rožnarce so ponujale tudi krizanteme z jezičastimi in *razcefranimi* cvetovi (*cifa*) in pajkovke (*pajke*, kasneje *spajder*, iz ang. *spider*). V času zavezniške uprave, v letih 1948-1954, so ameriški vojaki novembra meseca, na veliko začudenje in veselje prodajalk, kupovali šope krizantem za darilo.

Zima in božični čas

V zimskem času je bilo najmanj cvetja, toda v pred

Tabela 2: Letni koledar cvetličnega trga

božičem in za novoletne praznike je bil trg zelo dobro obiskan in kupci niso štedili z denarjem. Za božič so z barkovljanskih vrtov prihajale prve narcise (*jürjevke*) in njim podobna vrsta, ki so jim pravili *lučke*.

V Podlonjerju so v 50. letih pripravljali za trg tradicionalne božične šopke, ki naj bi prinašali srečo, zato so jim pravili *fortuna*. Sestavljale so jih zimzelene rastline, ki jih je moralo biti določeno število in biti barv simbolne vrednosti. Na vejico jelke so dali tri žitne klase - simbolizirali so blaginjo, - obarvane rdeče, rumeno in modro. Šopku so dodali zlato ali srebrno vejico navadne bodike (*pungitopo*, bot. *Ilex aquifolium*) zoper hudobijo in nanj privezali tri vejice bele omele, naravno oziroma srebrno in zlato obarvane, ki naj bi ponazarjale prehod od revščine k bogastvu. K temu so dodali še vejico bodeče lobodike (*agrifolio*, bot. *Ruscus aculeatus*). Vse so privezali s trakom rdeče barve, ki je ponazarjala obrambno moč. Večkrat so dodajali podobico dimnikarja na lestvi (*špacakaminar na luojtrcah*). Lestev so izdelovali iz trsja odvečnih sanremskih košar. V modi so bile tudi podkve (*klanfe*) iz lepenke zlate barve ali iz črnega žametnega papirja. Izdelovale so jih družine s Krasa, ki so na trg prinašale tudi zimzeleno rastlinje (*zelienje*). Podobne šopke so prinašale tudi ženske iz okolice mesta in še danes so se ohranili podobni šopki, okrašeni z najlonsko pentljo in zaviti v vrečko iz celofana.

V 50. letih so na Proseku moški z zlato ali srebrno barvali bršljanove veje s plodovi, leskove in jesenove veje (*rakle*) z visečimi cvetovi (*bobki*), možino (*gladež*, bot. *Eryngium amethystinum*) in borove storže (*fanciji*). Zimzelene veje so tudi potrosili z bleščicami (*luštrini*).

Na Proseku so 50. letih nekateri gojili pritlikave feferone (*peveruončki*). Zelene plodove so pozlatili in jih skupaj z rumenimi in rdečimi uporabljali za božične aranžmaje, ki so jim skoraj obvezno dodali žitno klasje rdeče in zlate barve.

V 60. letih so bili posebno v modi pajki na pajčevini (*palke na pajčune*). Vlivanje svinčenih pajkov je bilo moško opravilo. Svinec so vliвали v posebne kalupe (*štampeke*), iz tanke žice (*druat*) pa so izdelovali pajčevino. V eni sezoni so pripravili tudi do 350 pajkov.

Na trgu so prodajali veje zimzelene magnolije (bot. *Magnolia grandiflora*), ki so največkrat krasile izložbe trgovin in gosposka stanovanja. Magnolijo so prinašali moški, ki so negovali vrtove tržaških vil. Po tržaški tradiciji so jih obarvali z zlato in srebrno barvo. Ponavadi so temnejše bronasto ali rdeče obarvali zalistnike.

Dobro je šla v prodajo tudi bela omela (*beseK*, *viščo*, bot. *Viscum album*). Prosečani so navadno hodili čez mejo na Postojnsko, ker ni bilo težav pri uvozu. Od leta 1985 je deželni zakon zaščitil nekatere samorasle rastline oziroma omejil njihovo trganje. Oblasti so od na biralk in rožnarc zatevale tudi dokazilo o izvoru cvetja ali odkupu, in nekatere so kaznovali z visokimi denarnimi globami.

Tabella 2: *Calendario del mercato di fiori*

	Čas	Vrsta cvetja
POMLAD	Marec	Narcisovke (<i>tromboni</i>) Gorske narcise (<i>jürjevke, bedenice, medenice, mendenice</i>) Zvončki (<i>zgunčki</i>), trobentice (<i>trbientce</i>) in vijolice (<i>vjulce</i>) Mačehe (<i>mačukce, čukce</i>)
	April Cvetna nedelja (<i>uoljčna nedelja</i>) Velika noč (<i>velika nedelja, vuzem</i>)	Gojene vijolice (<i>pitane vjulce</i>) Letne spominčice (<i>spomladanske frgist</i>) Breskvine veje Tulipani Oljčne vejice (<i>samčki, psegjerčki in palme</i>) Oljčne veje (<i>uoljčevna</i>)
	Maj	Potonika (<i>rmene na grm</i>) Perunike (<i>iris bled</i>) Spominčice (<i>prave frgist</i>) Španski bezeg (<i>majence</i>) Turški nageljčki (<i>taužente</i>) Dišeči nageljčki (<i>majnike</i>) Vrtnice (<i>gartrože</i>) Snežne kepe (<i>bale de neve</i>) Potonika (<i>ruse peonije, binkoštna ruoža</i>)
POLETJE	Junij	Bele lilije (<i>lilije uod sv. Antuona</i>) Samorasli nageljčki (<i>douje garuofelčke</i>) in gojeni nageljčki (<i>bjrmance</i>) Materine drobtinice (<i>mandrjanka</i>) Brstična lilija (<i>douja lilija</i>) Sivka (<i>špagieta, lavanda</i>) Ivanjščice (<i>bedevanke, pokovice, margerite</i>)
	Julij	Gladiole (<i>nusi, meči, sablje, spade</i>) Lilije Dalije Plamenke (<i>floks</i>)
	Avgust	Enoletne astre Suhe rože (<i>semprevivi</i>) Volčje jabolko (<i>lampjončke</i>) Vrtni srebrnik (<i>medaje de papa</i>) Mrežica (<i>statiči</i>)
JESEN	September	Navadna tuberoza Gostolista astra (<i>setembrine</i>) Ciklame (<i>čiklame</i>)
	Oktober	Cinije Dalije Krizanteme
	November	Krizanteme (<i>martinke, z rumenimi buabki, goriške, turni, cifa in pajki</i>)
ZIMA	December	Zimzelene veje (<i>zelenje</i>) Zimzelene vejice, klasje in storži (<i>fanclji</i>) Bršljanove, leskove, jesenove (<i>rakle</i>) in magnolijine veje Feferoni (<i>peveruončki</i>) Bela omela (<i>beseke</i>) Mah Veje smreke in jelke Prve narcise (<i>jürejevke, lučke</i>)
	Januar	
	Februar	Vrbove vejice - mačice (<i>mucke</i>) Vrtno hijacinte (<i>cjentne, cjentle</i>)

V božičnem času so ženske s Krasa prinašale mah, ki so ga nabirali tudi otroci. Očiščenega, posušenega in lepo zloženega so kupovale gospe za pripravo jaslíc. Mah so rožnarce uporabljale skozi celo leto kot podlago za cvetlične aranžmaje. Prinašale so ga ženske v culi iz Trebč in okoliških vasi. Danes prihajajo na trg vreče mahu največkrat iz Slovenije. Januarja in februarja je bilo najmanj dela. Ob nizkih temperaturah so rožnarce cvetje hranile v skladišču in čakale na morebitnega kupca na pragu.

SKLEPNE MISLI

Do druge svetovne vojne, ko je bilo tržaško zaledje pretežno kmečko in življenje njegovih prebivalcev revnejše, je prodaja v Trst za sleherno družino pomenila nujo in dragoceno priložnost.

Družine iz gosto obljudenega starega mesta, na tisoče istrskih priseljencev, nastanjenih v starem pristanšču, in kupci iz Jugoslavije so v 50. oziroma v 60. in 70. letih preplavljali tržaške tržnice in posredno tudi cvetlične trge.

Zaradi odpiranja trgovin in zaradi spremenjenih družbenih in političnih razmer je veliko tržaških tržnic zamrlo in z njimi cela vrsta potujočih prodajalcev. Do današnjih dni so se kot zadnje ohranile prav branjevke in prodajalke cvetja na Rusem mostu.

Zaradi nizkega števila cvetličarn in manj zahtevnih kupcev je bil cvetlični trg dobro obiskan, cene pa razmeroma nizke. Ostra kontrola davčnih izterjevalcev v 80. letih je cvetličarke in kmetice odvrnila od proste prodaje, medtem ko predstavlja prihod furlanskih cvetličarjev še danes močno konkurenco. Vzporedno s tem so kmetje iz tržaške okolice začeli vse bolj opuščati zemljo in se zaposlovati v mestu.

Danes, ko prihaja cvetje iz Nizozemske in celo iz Afrike, je ponudba rožnarc vse bolj podobna ponudbam cvetličarn in zgodovinska tržnica na Rusem mostu je že izgubila svojo identiteto. Stojnice z oblačili, ki so v 60. letih izpodrinile nekdanje jajčarice, prodajalce kislega zelja, perutnine, kuhanih vampov, masla, mesa, ptičev idr., so v zadnjih letih prevzeli afriški priseljenci in v zadnjem času Azijci. Živilski trg šteje le štiri stojnice in

cvetlični trg štiri, kjer le ena rožnarca nadaljuje družinsko tradicijo. Edina prodajalka sadik in rastlin pa se že nekaj let ne razlikuje od prodajalk rezanega cvetja.

Prodaja cvetja okoliških rožnarc se je v več primerih nadaljevala in razvila z odprtjem cvetličarne v mestu ali domači vasi. Tudi gojenje domačega cvetja se je v nekaterih vaseh še ohranilo in se razvilo v sodobne in tehnološko opremljene vrtnarije.

Zaradi vse večje urbanizacije tržaškega zaledja in zajamčenih skrbstvenih doklad, so izginile nabiralke samoraslih rastlin in prodajalke cvetja na cestah. Domače cvetje prinašajo le še redke tržaške kmetice, medtem ko prihaja predvsem samoraslo cvetje iz bolj oddaljenih krajev Slovenije in Hrvaške.

Tržnica na Rusem mostu se naposled bolj prazni tudi zaradi občinskega narčta, ki predvideva izgradnjo podzemne garažne hiše in odselitev zadnjih stojnic na drugo prodajno mesto. Tudi nedavno prenovljena pokrita tržnica, kjer so ostale še štiri prodajalke cvetja, ne privablja novih kupcev. Če se mestne tržnice vse bolj praznijo, pa se je v zadnjih letih povečalo število novih, primestnih, na katerih se s svojimi dostavnimi vozili pojavljajo novi potujoči trgovci in prodajalci cvetja.

Kljub vsem spremembam tržnice in predvsem cvetlični trgi pritegnejo tako mimoidoče kot tudi turiste, ki se ob pisanih stojnicah nastavijo za spominsko fotografijo. In prav čar, ki ga ohranja ta svojevrstni prostor, bi moral spodbuditi odgovorne, da bi ga tudi v novih časih ovrednotili in nanovo oživili.

Zanemarjena je tudi sama zgodovina tržaških tržnic, kjer se je prodajalo različno blago iz različnih krajev. Tu so se srečevali različni družbeni sloji in pretakali različni narodi in jeziki. To je bil prostor, kjer sta se slovensko podeželje in kozmopolitsko mesto vsakodnevno stikala in živela v soodvisnosti.

Osvetlitev lika rožnarce dopolnjuje pregled drugih ženskih poklicev tržaških okoličank, kot so krušarce, perice in mlekarice, ki so bili že delno obdelani. Potrebno bi bilo raziskati še druge, in sicer prodajalke rib, branjevke, porodne babice, hišne pomočnice, deklet, dojilje, prodajalke pepela in druge, katerih ustna pričevanja ali še samo spomini nanje neizprosno izginjajo.

LE FIORAIE DI TRIESTE E I MERCATI DI FIORI

Kristina KOVAČIČ

Istituto Regionale Ricerca Educativa del Friuli - Venezia Giulia, IT-34127 Trieste, Via C. Cantù 10

RIASSUNTO

Fino alla metà del XX° secolo, quando l'entroterra triestino era agricolo e la vita dei suoi abitanti povera, la vendita dei propri prodotti in città rappresentava un'opportunità preziosa ed una fonte economica di sostentamento essenziale.

Agli inizi del XIX° secolo gli abitanti del circondario rifornivano i mercati di Trieste con ortaggi, vino, legna, agnelli, pollame, lana, formaggio ed altro. Le donne si occupavano della produzione e vendita del pane (krušarce) o del latte (mlekarce), molte erano lavandaie (perice) o prestavano servizio presso le famiglie cittadine. Per molte contadine del Carso e dell'Istria anche i fiori coltivati o raccolti nei campi erano una fonte di guadagno, seppure occasionale.

Alla fine del XIX° secolo soprattutto le donne dei dintorni di Trieste (Rozzol, S. Giovanni, Sottolongera e Barcola) si dedicarono più assiduamente alla coltivazione e vendita dei propri fiori nei mercati o nelle vie di Trieste. Dopo la seconda guerra mondiale, in seguito al progressivo abbandono della vendita del latte, nei villaggi di Contovello e Prosecco intere famiglie si dedicarono alla coltivazione ed alla vendita dei fiori.

Le fioraie (ruožnarce) più intraprendenti avevano una licenza e la propria bancarella nelle piazze dove c'erano i mercati (Piazza del Ponterosso, Piazza Puecher, Piazza Garibaldi, Piazza Goldoni e in seguito dal 1936 al Mercato coperto). Sino al 1980 le licenze per la vendita di fiori erano molto ambite perché, essendo in numero limitato, si "ereditavano" e il mestiere di fioraia si tramandava per intere generazioni.

Altre donne, le cosiddette "piantarce", vendevano stagionalmente in piazza le proprie piantine di ortaggi e fiori, le erbe aromatiche e i mazzi di fiori meno pregiati o spontanei (lavanda, bucaneve, narcisi, ciclamini). Altre ancora avevano una licenza per la vendita ambulante di fiori per le vie della città.

Le donne più povere o delle zone più lontane del Carso e dell'Istria rifornivano le fioraie con fiori e piante spontanee (muschio, felci, rami sempreverdi), ma molte volte vendevano la mercanzia anche in proprio, rischiando qualche multa. In determinate stagioni donne e bambini raccoglievano narcisi o ciclamini, ma anche asparagi selvatici o le cime del tamaro.

In occasione delle ricorrenze pasquali intere famiglie di Prosecco e Contovello intrecciavano i ramoscelli di ulivo abbelliti con le figure di santi e nastri colorati che la Domenica delle Palme venivano venduti davanti alle chiese di Trieste. In estate invece preparavano dei profumabiancheria di lavanda a forma di martello o di bozzolo da seta (btki, bozzolai), che venivano venduti alle venditrici di erbe aromatiche (venderigule) o alle venditrici di piantine.

Il mestiere della fioraia era molto faticoso, ma l'aiuto della famiglia nella coltivazione e la vendita diretta lo faceva diventare molto redditizio. Nella seconda metà del XX° secolo molte fioraie aprirono il proprio negozio di fiori in città.

Fino agli anni Settanta il mercato offriva una varietà maggiore di fiori freschi, a prezzi più vantaggiosi, rispetto a quanto si poteva trovare nei negozi, che comunque non erano molto diffusi. Fino al 1985 il mercato di fiori era molto frequentato anche da acquirenti d'oltreconfine ed i clienti locali erano meno esigenti. Molti fiori venivano acquistati per la casa, l'ufficio, il cimitero o come regalo per gli onomastici; e un grande affare per le fioraie era rappresentato anche le tipiche ghirlande per i funerali.

Con l'apertura di negozi in città ed in seguito delle mutate condizioni economiche e politiche, molti mercati e venditori all'aperto scomparvero. Le ultime venditrici tipiche rimaste fino ai nostri giorni sono proprio le fioraie e le venderigole di Piazza del Ponterosso e del Mercato coperto.

Già a partire dagli anni Sessanta, gli abitanti più giovani dei dintorni di Trieste trovarono impiego in città abbandonando l'agricoltura e la coltivazione dei fiori. Con i contributi assistenziali e le pensioni minime assicurate a metà degli anni Settanta le fioraie più anziane smisero di lavorare fino a tarda età, le donne dei paesi abbandonarono la raccolta dei fiori spontanei e in città scomparvero le venditrici ambulanti. I controlli fiscali negli anni Ottanta influirono negativamente sulla vendita libera e l'arrivo dei fioricoltori friulani con prezzi concorrenziali danneggiò ulteriormente il mercato locale.

Anche l'offerta mutò notevolmente; alle bancarelle si potevano acquistare fiori sempre più pregiati e confezionati elegantemente, che ridussero la domanda di fiori semplici di produzione locale e di fiori di campo.

Oggi il mercato di Piazza del Ponterosso conta ormai le ultime bancarelle di fiori, frutta e ortaggi, e quelle di abbigliamento sono da qualche anno gestite da venditori africani e asiatici. Il futuro progetto di un parcheggio sotterraneo farà definitivamente sparire l'ultimo mercato storico in piazza di Trieste. Un tempo luogo importante di

vendita e di scambio fra vari ceti sociali, dove confluivano popoli e lingue diverse, luogo in cui il vasto entroterra agricolo sloveno veniva a contatto giornalmente con la città commerciale e cosmopolita, vivendo in simbiosi e reciproco sostentamento.

Parole chiave: Trieste, entroterra, sloveni, XX° secolo, raccolta, floricultura, mercati di fiori, venditrici di fiori

VIRI IN LITERATURA

- Belak Bratina, Š. (2000):** Štefanija Belak Bratina (*Pr Slekče*), r. 1914, Barkovlje. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Brišček, M. (2000):** Marija Brišček (*Pr Nažuoneh*), r. 1936, Judovec, Barkovlje, prodajalka cvetja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Ciani, N. (2000):** Neda Ciani, r. 1947, Prosek, knjižničarka. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Cibic, A. (2000):** Adriana Cibic (*Čibčeva*), r. 1939, Prosek, šivilja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Čok, A. (2000):** Angela Čok (*Županova*), r. 1936, Lonjer, kmetica. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Furlan, A. (2000):** Aleksander Furlan (*Sandrin*), r. 1934, Barkovlje, pristaniški delavec. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Irma (2000):** Irma, Pliskovica, gospodinja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Kranjec Ghersin, M. (2000):** Marija Kranjec Ghersin, r. 1923, Podlonjer, gospodinja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Orel, S. (2000):** Srečko Orel (*Pr Sabljetovih*), r. 1927, Prosek, cvetličar. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Pertot, M. (2000):** Marinka Pertot (*Od Picaferajo*), r. 1944, Barkovlje, profesorica biologije. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Regent, M. (2000):** Marino Regent (*Od Bjrscja*), r. 1939, Prosek, elektičar. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Sarti, M. (2000):** Marina Sarti, Podlonjer, r. 1944, prodajalka cvetja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Supan Grusovin, G. (2000):** Giovanna Supan Grusovin (*Nina Šoceva*), r. 1918, Podlonjer, delavka. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Terčič Husu, Z. (2000):** Dora Terčič Husu (*Dorka Terčičeva*), r. 1912, Prosek, prodajalka cvetja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Ukmar Blažina, M. (2000):** Marija Ukmar Blažina (*Mara Trebunačeva, Od Pineka*), r. 1929, Prosek, prodajalka cvetja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Vouk, V. (2000):** Viviana Vouk, r. 1944, Greta, prodajalka cvetja. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- Zavadlav Vodopivec, E. (2000):** Eleonora Zavadlav Vodopivec (*Pr Gučevah*), r. 1942, Kontovel, učiteljica. Ustno izporočilo. Rokopis pri avtorju.
- AST. OEC** - Archivio di Stato di Trieste: Operato dell'Estimo catastrale della Comune di Banne, Trebbich e Optschina (1830), (Catasto Franceschino - Elaborati Catastali, 1556, 1551, 954).
- BCT. AGS** - Biblioteca Civica di Trieste: Almanacco e guida schematica di Trieste (1880). Trieste, 174.
- CMSA** - Civici Musei Storia e Arte di Trieste: (Archivio fotografico) 23018, XII/2783; 10/2571; 23017; 500/1114.
- OZE** - Odsek za zgodovino in etnologijo v Trstu. Fotografski arhiv Maria Magajne.
- Cortese, D. (1995):** Divja hrana. Ljubljana, Kmečki glas.
- Coslovich, M. (2000):** La storia di Savina. Milano, Mursia, 15-18.
- Doria, M. (1991):** Grande dizionario del dialetto triestino. Trieste, Edizioni Trieste oggi, 779.
- Generini, E. (1884):** Trieste antica e moderna. Trieste, Editrice Morterra e Comp.
- Godina Verdelski, J. (1870):** Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice pa še marsikaj družega o slavljanskih zadevah. Trst, Tisk Austrijskega Lloydja, 105.
- Kovačič, K., Valentincič, N. (eds.) (1998):** Rožnarce s Ponterossa. Etnološki vidofilm, 29 min. Ljubljana, Slovenski etnografski muzej - Audiovizualni laboratorij ZRC SAZU.
- Poldini, L. et al. (1989):** Botanični vrt Carsiana. Uvod v kraško floro in vegetacijo. Trst, Tržaška pokrajina.
- Radovič, J. (2000):** Na Kontovelu. Trst, Gospodarsko društvo na Kontovelu, 161-162.
- Vardjan, F. (1989):** Rezano cvetje. Ljubljana, Kmečki glas.
- Židov, N. (1994):** Ljubljanski živilski trg: odsev prostora in časa (1920-1940). Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Ljubljana, Viharnik.